

JUBILEUMOK

Közeledik az év vége, lassan számba kell vennünk eredményeinket, jövőre maradt feladatainkat, sikereinket, mulasztásainkat.

Talán a legfontosabb: január 1-től Románia is belép az Európai Unióba, s előre láthatólag minden kezebbé fordulón mérleget készítünk majd, ha élünk, arról, hogy hasznunk vagy kárunk származott belőle. Talán előbb-utóbb csakugyan szabadabban mozgunk a világban, ha van pénzünk rá, s ez sem semmi. Ha sokan dolgoznak még külföldön, talán a román gazdaság is stabilabb lesz, s az eurót is bevezetik közelesen, de azt valószínűleg alulírott már nem éri meg, hogy a fizetések is felzárkózzanak. Azt csak titokban reméljük, hogy nem önt el a világ, közelebből Európa szemete. Hogy nem feltétlen jár a csatlakozás együtt nemzetiségi türelemmel, azt a szlovák példa mutatja. De hátha december 1-jén az évfordulókor eszébe jut majd az ünneplőknek, hogy Gyulafehérváron teljes önrendelkezést ígértek, s az erről szóló határozatokat ugyan becikkelyezték a modern Románia alkotmányába, de ezt sem tartották magukra nézve kötelezőnek.

December 5-e is évforduló, egy sikertelen népszavazásé, aminek tanulságait annak idején levontuk, kár rá több szót vesztegetni.

A Művelődés szempontjából sokkal fontosabb a Korunk szervezésében nemrégien lezajlott centenáriumi emlékkonferencia Balogh Edgár születésének évfordulóján. Az emlékezők sok részletére kitértek a korszak történetének, hiszen a szebeni száz évős örökségét is vállaló, Temesvárt született, Pozsonyban magyar környezetben felnövő, kisebbségiként eszmélkedő, Prágában tanuló ifjút huszonévesen kutasítják a demokratikusnak vélt Csehszlovákiából. Hazakerül szülőföldjére, válik elkötelezett baloldali értelmiségivé, annak minden jó és rossz következményével a Kárpát-medencében. A forgandó szerencse szeszélyétől függően volt fenn és lenn, parolázott államelnökökkel és üldögélt siralomházban. Ott bábkodott a Művelődés bölcsőjénél, a helytörténeti kutatásokra, a népi hagyományok tudatosítására, a közösségszervezésre, a cselekvő önművelésre vonatkozó tanácsait megfogadtuk. A hatvanas évek derekán sokunknak előadásokat tartott az egyetemen a

Emlékkonferencia a Kolozsvár Társaság székházában

Az előadók: Dávid Gyula, Cseke Péter, Horváth Andor

Bárdi Nándor, Egy Gábor, Kántor Lajos

romániai magyar sajtóról, neki köszönhetem, hogy sajtótörténeti kutatásokra adtam a fejem, és ő beszélt rá, hogy a Jóbaráthoz szegődjem. Jó tapasztalat volt, még ha kacskaringóssá is vált tőle életutam. Sok mindenben nem értettünk egyet, de sokat is tanultam tőle, amiért egy életre hálás vagyok.

SZABÓ ZSOLT

Balogh F. András, Jakab Gábor, Pomogáts Béla
A felvételeket Horváth László készítette.

Ismét MOL-tábor Torockón

Hogyan lehet a kellemest a hasznossal összekapcsolni? A válasz igen sokféle lehet, de íme egy lehetőség, amelyet több mint negyvenen használtak ki: MOL-tábor Torockón. A Kolozsvári KMDSZ Közgazdász Klubja minden évben megszervezi, ezúttal október 12-15. között, azt a tábort, amelynek célcsoportját a kolozsvári közgazdaságtan hallgatói alkotják.

A tábort a romániai MOL támogatta. A szakmai részét nagybecsű előadók prezentációi alkották.

Péntek délelőtt meglátogattuk a torockói múzeumot, és kisebb falusétánk alkalmával szemügyre vettük a falu házait, csorgóját és a falu fölé magasodó Székelykövet – immár nappali megvilágításban.

Szalay Zsolt, a MOL Románia igazgatója előadásában megosztotta velünk a MOL marketing stratégiáját. Végigkövettük a MOL gyarapodásának marketing fogásait; és sikeres gyakorlati alkalmazását láttuk mindannak, amit egyesek az egyetemen esetleg már tanultak. Másokban talán pont most ébredt fel az érdeklődés a marketing iránt. Előadónk rövid és lényegre törő előadását kérdések zárták és végül a meglepetés: mindenkinek ajándék MOL-póló.

Délután Szabó Zsolt hivatalosan is megnyitotta a tábort és elmesélte a brassais Tóbiás ház történetét, felhívta figyelmünket a

tűnk, amelyet akár gyógyszervásárlás alkalmával is kiválóan hasznosíthatunk mindennapjainkban.

Délután Géczi Levente tartott rövid útmutatót a cégalapításhoz, amelyből aztán egész kis kerekasztal-beszélgetés kerekedett ki. Tanácsokat kaptunk immár végzett egyetemistáktól, hogy miért és hogyan érdemes nekünk céget alapítani. Igazán érdekes volt szemtanúja lenni annak, hogyan gondolkodnak „a nagyok”.

Azt mondják, Torockóról nem érdemes elmenni a Székelykő megmászása nélkül... másfélóra kemény harc a lejtővel és a guruló kövekkel, aztán ott csúcson teljes a kárpótlás, olyannyira tetszett, hogy mire visszaérkeztünk, már vaksötét fogadott.

Persze el nem maradhatott az esti buli, az immár megismert emberekkel még egy, remélhetőleg nem utolsó, közös este... még egy nagy élmény, többek között az éjszaka közepén a maradék töltőkáposzta közös eltüntetése.

Másnap délelőtt sokan siettünk, hogy helyet kapjunk a Karinti-expresszen... kisebb nagyobb sikerekkel.

Hogy miért érdemes részt venni egy ilyen táborban? A válasz egyszerű: a három napig tartó együttlét, ahol olyan embereket ismersz meg, akikkel hasonló az érdeklődési köröd, visszaigazolás, hogy jól választottál szakot, lehetőség beilleszkedni, és ugyanakkor szakmailag fejlődni... ha te is szeretnél hasonló élményekben részesülni => jövőre gyere te is!

AMBRUS CSILLA

tábor céljára, míg végezetül hasznos munkát és kellemes időtöltést kívánt.

Az estét ismerkedéssel töltöttük, néhány lélekmelengető ital társaságában, a helység elit kocsmájában, amely bármelyik városi testvérével felveszi a versenyt, nem is beszélve a stílusos öregúrról, aki a helyet vezeti.

Szombat délelőtt Kelemen László, a Richter Gedeon romániai kirendeltségének képviselője beszélt nekünk gyógyszerekről, marketingről, kutatásról egy kicsit másképp, mint a megszokott. Egy icipici háttérrel is feltárt előt-

Szalay Zsolt a MOL marketing stratégiáját ismerteti

Száz éve született Dietrich Bonhoeffer

1906. február 4-én született Breslauban (ma Wrocław, egykor Boroszló) az a német evangélikus lelkész, teológus, filozófus, aki a náci ellenállás aktív részese, az Adolf Hitler meggyilkolására kitervelt, de megghiúsult merénylet egyik kulcsfigurája volt. Értelmiségi neveltetésben már gyermekkorában része volt, hiszen édesapja, Karl Bonhoeffer Berlin leghíresebb pszichiátora és neurológus professzora. Családja polgári eszmeiségével nem volt maradéktalanul egyeztethető az a tény, hogy Dietrich teológiai tanulmányokat akart folytatni, és nem jogásznak vagy orvosnak tanul, hanem lelkésznek. Végül áldását adta törekvéseire apja, így először 1923-ban kezdte meg teológiai tanulmányait Tübingenben, a stúdiomot Berlinben és New Yorkban folytatta, majd 1927-ben 21 évesen doktorált, Sanctorum communio (A szentek közössége) témában. Segédlelkézi idejét Barcelonában töltötte. Habilitációs dolgozatának címe: Akt und Sein (Cselekedet és lét).

1930-ban egy évre New Yorkba hajózott, ahol egy presbiteriánus szemináriumban tanult ösztöndíjasként. Bármily meglepő, a német lelkészt elsősorban a Harlemben működő fekete gyülekezetek szellemi vitalitása, életerejé ragadta meg. Bonhoeffer vasárnapjait egytől egyig ezekben a vidám gyülekezetekben töltötte és elkezdte az istentiszteletüket tanulmányozni. Különösen a zenéjük tett rá nagy hatást, az úgynevezett néger spirituálé. Több tucaot magnószalagra is vett, és ezekkel tért vissza Németországba – írja egyik cikkében Bohács Krisztina.

Berlinben volt egyetemi lelkész és ökumenikus ifjúsági titkár 1931-ben. 1933-tól két évig lelkipásztor Londonban. Ez idő alatt ökumenikus egyházi kapcsolatok kiépítésén dolgozott. 1935-ben tért vissza Németországba, és elfogadta a felkérést, hogy Finkenwaldban a nemzetiszocialista ideológiát ellenző Bekennende Kirche (Hitvalló Egyház) illegális igehirdetői szemináriumának a

vezetője legyen. Az itt tartott előadásain felhívta tanítványai figyelmét a náci propaganda és a Deutsche Christen (hivatalos egyház) ideológiájának veszélyeire, tudniillik arra, hogy nem szabad azonosulni a „pozitív kereszténység” gondolatával, ami a Biblia és a kereszténység „zsidótlanítását” jelentette – azaz az Ószövetség lapjainak a kitépését és a keresztény zsidók meggyilkolását.

Az itt folyó munkát a Gestapo 1940-ben már másodszor tiltotta be, Bonhoeffert pedig eltiltotta a tanítástól, az igehirdetéstől, a publikálástól, és nyilvános megszólaláshoz való jogától is megfosztotta. A tilalom ellenére is papírra vetette gondolatait, amelyeket halála után legjobb barátja, Eberhard Bethge rendezett sajtó alá. Egyik legismertebb munkája az 1938-ban megjelent Nachfolge (Követés) című.

Bonhoeffer már két nappal a Hitler kancellárrá választása után rádióbeszédben hívta fel a világ figyelmét a náci propaganda veszélyességére. Szerinte bálványimádásnak bizonyul a Führer személységének és elveinek való behódolás. Az 1930-as évek végén értesítette a nyugati erőket, hogy aktív ellenállás készülődik Németországban a rendszer megdöntésére, de sem Anglia, sem Svédország nem vette őt komolyan. Ennek is köszönhető, hogy minden merénylet megghiúsult, amit Hitler ellen terveztek.

Bonhoeffer sógorán, a magyar származású Hans von Dohnányin keresztül kapcsolódott be az ellenállási mozgalomba, emiatt 1943-ban börtönbe került. Innen számos levelet írt szüleinek, barátainak és menyasszonyának, Maria von Wedermeyernek. E feljegyzések németül 1951-ben, magyarul 1999-ben jelentek meg Börtönlevelek címmel.

Amikor már az amerikai felszabadító csapatok Berlinben járnak, Heinrich Himmler, az SS főparancsnoka birtokába jutnak a Führer személye elleni merénylet dokumentációi. Ebből értesül Bonhoeffer szerepéről is, így személyes utasítása értelmében 1945.

Dietrich Bonhoeffer

április 9-én hajnalban felakasztják a flossenbürgi koncentrációs táborban. „Ez a vég számomra az élet kezdete...” – hangzottak utolsó szavai.

Személye elválaszthatatlanul összefonódott Krisztus hűséges követésével, a zsidók mentésével és a nácizmus elleni aktív ellenállással. Bonhoeffer korát jelentősen meghaladva arra a megállapításra is eljutott, hogy egy feje tetejére állt, önmagából kivetkőzött erkölcsstelen és törvénytelen világban a rossz cselekedet fogalma is időnként teljesen új értelmet nyer.

VÉGH M. BALÁZS

Hóstáti lány

A Bethlen Gábor Alapítvány kitüntetéseiről, kitüntetettjeiről

A Bethlen Gábor Alapítvány 1980-tól félegálisan kezdte meg működését. A korabeli pártállami rendszer urai különféle retorziókkal, cenzúrával, leváltással, állásvesztéssel büntették az általuk nacionalistának nevezett társaság tevékenyebb vezetőit. Munkásságukat, közügyeinkben tanúsított bátor helytállásukat, nemzetszolgálatukat értékelve, egzisztenciális gondjaikat is enyhítendő (az 1983. április 15-én elhunyt) Illyés Gyula családja, Kiss Ferenc, Németh Lászlóné, valamint a kezdeményezők közül tíz-tizenketten a Bethlen Alapítvány nevében „díjat” adományoztak. Az általuk összeadott pénzből – a hat évig halogatott hivatalos állami engedélyezés előtt – létesített harmincezer forintos Prae-Bethlen-díjat elsőként a Pártközpont által akkoriban szilenciumra ítélt Csoóri Sándor, illetve Czákó Gábor kapták 1984-ben, majd az Írószövetség vezetői közül száműzött, s az Alapítvány titkárolását áldozatosan vállaló Nagy Gáspár vehette át, 1985 augusztusában Illyés Gyulánétól. A Kiss Ferenc, Kodolányi Gyula, illetve Pethő Bertalan, Németh Lászlóné által aláírt hitelesítő levél szerint: „Mindez abban a reményben történt, hogy a Bethlen Alapítvány, megalakulása után, előtörténetének eseményei közé ezeket a díjakat beiktatja, és a pénzdíjat véglegesen a kitüntetetteknek itéli oda.”

A hivatalos miniszteri engedélyezést követően, 1985. szeptember 20-án Márton János agrár-közgazda elnökletével megalakult Kuratórium Felhívást bocsátott ki szórólapon, amelyet a Titkárság segítségével igyekezett eljuttatni az ország minden részébe és a világ magyar közösségeihez. A Nagy András grafikus vonzó emblémájával készített szórólapok segítettek a gyűjtést, az alapítvány törzstőkéje szépen gyarapodott. Az Alapítvány 1986-ban – jelentős pénzzsszeggel járó – Bethlen Gábor-díjat létesített, a magyarság szolgálatában és a közép-európai népek együttműködésében élenjáró személyek elismerése, illetve megismertetése céljából. Az ügyrend és az első dí-

jazandó személy, Domokos Pál Péter csángómentő-néprajztudós, kuratóriumi elfogadását követően, a Hazafias Népfront egyik júniusi rendezvénye keretében a Vakok Intézetében került sor az első „hivatalos” Bethlen-díj átadására.

1987 óta mindig Illyés Gyula születésnapján, önálló díjátadó ünnepségen, méltó laudációk után, szép helyszínen, többnyire az Országos Széchényi Könyvtár Dísztermében (egy ideig a MVSZ Magyarok Házában, 2004. november 2-án pedig a MTA Dísztermében) adjuk át a Bethlen Gábor Alapítvány kitüntetéseit: a jelenleg 250000 Ft pénzzjutalommal járó Bethlen Gábor-díjat, (az érme Péterfy László műve), illetve az 1988-ban létesített Márton Áron Emlékéremet, Szervátiusz Tibor alkotását, amely pénzzjutalommal nem járó erkölcsi elismerés. A díjátadó ünnepségen adjuk még át a Tamási Áron özvegye által 1990-ben alapított Tamási Áron-díjat (az érme Törös Gábor munkája), amely jelenleg 200000 Ft pénzzjutalommal jár. E kitüntetésről az adományozó által létesített, önállóan működő Tamási Áron-kuratórium dönt.

A Teleki Pál Érdeméremet Rieger Tibor, a Balatonbogláron 2004. április 3-án felállított Teleki-szobor alkotója készítette, s először a nemzetnevelő tudós államférfi születésének 125. évfordulóján, emlékéremként adtuk át a

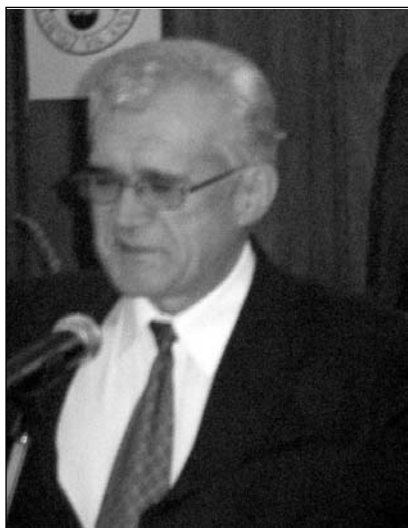
legjelentősebb támogatóknak. A Teleki Pál Emlékbizottság és a művész jóvoltából, válaszul a két-tős állampolgárság ügyében rendezett népszavazás kudarcára, 2006-tól új elismerésként adjuk át a Teleki Pál Érdeméremet, a magyar nemzetszolgálat becsületrendjét az arra érdemes személyeknek és szervezeteknek.

A kitüntetettek és laudátoraik névsorát a Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada 1980–2005 című könyv tartalmazza, a díjátadó ünnepségen elhangzott laudációk szövegét az Alapítvány testvérintézménye, a Hítel című folyóirat, rendszeresen januárban közölte, segítvén ezzel a magyar-magyar kapcsolatokat erősödését, egymás megismerését is.

A BGA kitüntetései a világ magyarsága körében igen fontos politikai-közéleti jelentőségűek. A világ harminckét országából kikerült kitüntetettek zömét ugyanis a külföldi magyarok alkotják. Az Alapítvány fennállása óta eddig összesen 215 kitüntetést adományozott, amelyből mindössze hatvan került a csonka hazába; hetvennégy az elcsatolt területekre; ötvenkettő a nyugati magyar diaszpóra tagjaihoz, intézményeihez; huszonkilenc pedig külföldiekhez. Főleg Közép-Európa más nemzetiségű képviselőihez, leg több a lengyelekhez, majd sorrendben a horvátok, az osztrákok, a csehek, a szlovákok, a szlovének következnek, de ukrán, szerb, ro-

Péterfy László, Lakatos Istvánné Németh Ágnes, Illyés Mária, Bíró Zoltán, Bakos István a díjátadáson a Magyar Kultúra Alapítvány dísztermében

Farkas Árpád

mán, bolgár, sőt japán, holland, belga, amerikai, német és dél-tiroli is szerepel az elismerésben részesültek körében. Közelebbről is áttekintve azt látjuk, hogy a leg-rangosabb kitüntetést, a Bethlen-díjat eddig 67-en kapták meg, amelyből 17 az erdélyi, 12-12 a

magyarországi ill. nyugati magyar diaszpórabeli, 7 a felvidéki, 4 a délvidéki és kettő a kárpátaljai magyarokhoz került és 13 a külföldiekhez.

A Márton Áron-érmekkel kitüntetett 82 személy és szervezet közül a legtöbben, 27-en, nyugati magyar diaszpórabeliek, 14-14 erdélyi, ill. magyarországi, 7 délvidéki, 5 felvidéki, 4 a kárpátaljai magyarok és 10 a külföldiek száma.

Tamási Áron-díjat eddig 17-en kaptak, ebből 8 magyarországi, 7 erdélyi és egy-egy délvidéki, illetve nyugati diaszpórabeli magyar szerepel a kitüntetettek sorában.

Teleki Pál (emlék- és érdeméremből 49-et adományoztunk eddig, amelyből 26-ot kaptak a magyarországi, tizenkettőt a nyugati diaszpórabeli magyarok, négyet a lengyelek, hármat az erdélyi, egy-egy pedig a felvidéki, a délvidéki és a kárpátaljai magyarok, illetve egy japán professzor, Teleki Pál örökségének ápolásáért, nemzetszolgálatukért.

Az összes erdélyi kitüntetettek

Ferenczes István

száma 41, felvidéki és délvidéki egyaránt 13-13, Kárpátaljai 7, míg a nyugati magyar diaszpórabeliek 52 kitüntetése a világ kéttucatnyi országában, fele a tengeren túl kötött ki.

BAKOS ISTVÁN

Teleki Pál-érdemérem – a magyar forradalom 50. évfordulója alkalmából

állam függetlenségéért – megbecsülést érdemel az utókortól.

A nemzetközileg elismert tudós kiemelkedő szerepet vállalt a szellemi honvédelemben és az ifjúság nevelésében is. Több, mint két évtizeden át – haláláig – a magyar cserkészlet szellemi vezetője és patrónusa, egyetemi professzor, valamint a báró Eötvös József Collegium kurátora volt. A tudós-államférfi nemzetépítő munkája, közszolgálatja, az elcsatolt területeken és külföldön élő magyarok, a nagycsaládosok és a lengyel menekültek iránti tevéleges szolidaritása – hűsége, hite, erkölcsi helytállása és magyarságszerete – bátorító példa lehet a későbbi nemzedékek számára.

Teleki Pál halálának 63. évfordulóján, nemtelen támadások közepette, Budavár helyett végül Balatonbogláron állíthattuk fel közadakozásból létesített szobrát.

„Nincsenek kis nemzetek, csak kishitűek, nincsenek kis emberek, csak kicsinyhitűek... Becsületünk előbbrevaló a jólétünkknél.”

Teleki Pál

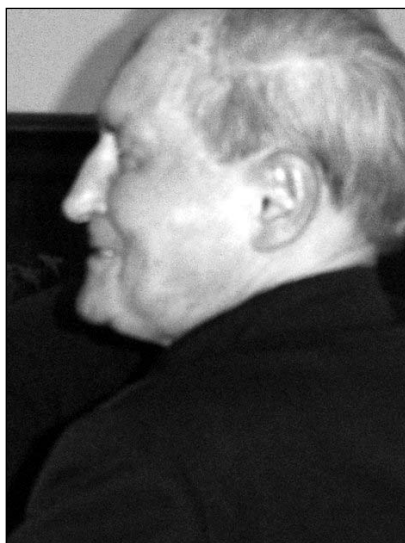
Teleki Pál áldozatos küzdelme – a veszített háború és a trianoni ítélet nyomán megcsonkított, kirabolt és erkölcsileg lezüllött ország közállapotának rendbetételéért, a trianoni döntés revíziójáért, az igazságosabb békéért és a magyar

A szobor alkotója, Rieger Tibor szobrászművész, Teleki születésének 125. évfordulójára emlékérmeket készített. A Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriuma, 2004 novemberében, a MTA Dísztermében tartott ünnepségén, elsőként a szobor felállítását kiemelkedően támogatóknak adományozott Teleki Pál-emlékérmeket.

A kettős állampolgárság ügyében, a Teleki-szoborállításra emlé-

Sylvester Lajos – Sepsiszentgyörgy

Tókécs István – Kolozsvár

Szabó Zsolt – Kolozsvár
Wagner Péter felvételei

keztető szegyenletes politikai és médiahadjárattal 2004. december 5-én tartott kudarcos népszavazásra válaszként az emlékérmét Teleki Pál Érdeméremmé alakítottuk át. E kitüntetéssel 2006-tól a magyar örökség elszánt védelmezőit, az értékkeremtő munkát, az ő szolidáris szellemiségét, emberi példáját követőket, ismerjük el. A Teleki portréját ábrázoló bronzérem hátoldalára, a „*Merjünk magyarok lenni!*” felirat alá vésetjük a kitüntetettek nevét, akik mostoha körülmények között is vállalták a nemzet szolgálatát. Első alkalommal a csonka-házában élő 18 személy, ill. szervezet kapta meg e becsületrendet, amelyet a trianoni békediktátum 86. évfordulóján, megemlékezésünkön adtunk át.

A Kárpát-medence elcsatolt területein és a nyugati magyar diaszpórában élők kitüntetését a

magyar forradalom 50. évfordulóján, a Magyar Kultúra Alapítvány Székházában: 2006. november 3-án 17 órakor, a Bethlen Gábor Alapítvány díjátadó ünnepségén nyújtjuk át.

Ez alkalommal a Teleki Pál Érdemérmét – a Bethlen Gábor Alapítvány Kuratóriumának jóváhagyásával – a magyarság szolgálatában, a tudós-államférfi nemzeti örökségének ápolásában, a magyar-magyar kapcsolatokban kiemelkedő munkát végzett alábbi személyek, szervezetek kapják: Csapó Endre az ausztráliai Magyar Élet főszerkesztője (Sydney), Czettler Antal történész (Svájc), Dömötör Gábor cserkészvezető KMCSSZ (USA), Dulka Andor tanár (Ürményháza, Szerbia), FÓRUM Kisebbségkutató Intézet, (Somorja, Szlovákia), Gábor Róbert politikus (USA), de Gerando

Teleki Judit (Franciaország), id. Klement Kornél mérnök, öregcserkész (Németország), Kormos László, a HUNSOR honlap gazdája (Svédország), Kunckelné Fényes Ildikó öreg-cserkész, a LAM-ÖSZSZ elnöke (Venezuela), Ludányi András egy. tanár, kisebbségkutató (USA), Nagy Zoltán Mihály író, az Együtt főszerkesztője (Kárpátalja), Szabó Zsolt a Művelődés főszerkesztője (Kolozsvár, Erdély), Sylvester Lajos író, szerkesztő (Sepsiszentgyörgy, Székelyföld), Tókécs István ref. teológus (Kolozsvár, Erdély).

Budapest, 2006. október 16.

BAKOS ISTVÁN
CSICSERY-RONAY ISTVÁN
RIEGER TIBOR

Háromszék. Egy napilap, amely egyezni tud az igazsággal, olvasóival és önmagával

Erdély legnagyobb fejedelméről, Bethlen Gáborról írták a kortársak, hogy „a régi jeles magyar királyok nyomdokain jár, Hunyadi János vitézsége kel életre benne, és Attilához hasonlóan isten kardját hordja oldalán”. A fejedelem példaképei, a „régis magyar királyok” közt az első helyet foglalja el kultúra- és művelődéspártoló Corvin Mátyas. Bethlen Gábor az első magyar uralkodó, aki modern értelemben vett művelődéspolitikát folytatott, s meghatározó szerepet tulajdonított az általa ösztöndíjjal, hivatali állás biztosításával, hagyományos privilégi-

umokkal támogatott értelmiségnek. Pontosan tudatában volt annak, hogy az értelmiséget úgy lehet nevelni, ha minél nagyobb tömegek végeznek iskolát. És persze a fejedelem tudta: a nemzet felemelkedéséhez szellemi, erkölcsi kiműveléséhez alapfeltételül meg kell védenie az Erdélyi Fejedelemség önállóságát, mai fogalmak szerinti autonómiáját is. A politikusok közül eladdig ő tette a legtöbbet, hogy a magyar nyelv az irodalomban és a tudományban egyaránt elfoglalja a maga mind természetesebbnek tartott helyét.

Iskolaalapítás, anyanyelv, a nyomtatott szó fontossága, az értelmiség különleges küldetése – ki sejtette volna egykor, hogy Bethlen Gábor a háromszáz év múlva kisebbségi létbe taszított erdélyi magyarság számára a továbbélés lehetőségét biztosító programot is megfogalmazta.

A határon túli magyarság sorsának megismerése ösztönös programja lett a hatvanas-hetvenes években helyét és önazonosságát kereső, eszmélkedő magyarországi ifjúságnak is. Csóori Sándor írja le Tenger és diólevél című esszéjében, miként alakult az akkori fiatalok szellem- és jellemformáló érdeklődésének folyamata, vagyis az, ahogyan a hátizsákos kíváncsiság a döbbenet küszöbén túljutva átcsap lelkiismeret-furdalásba és kétségbeesett, konok cselekvésbe. A cselekvésen kiindulópontként természetesen a gondolkodás értendő.

Akik szerencsések voltak, a rövidéletű remény kezdetén: 1967-ben, 1968-ban jutottak el Erdélybe. A Kilencek nevű költőcsoport tagjaként én is ebben az időben kopogtattam be társaimmal a Vitorlaének címmel megjelent antológia poétáihoz. A Megyei Tükör címmel indult hetilap – (majdani napilap) – szerkesztőségében hozzánk hasonló korú és szellemiségű költő-, író-társaságra bukkantunk Sepsiszentgyörgyön. Akkor 1968-ban, 1969-ben – élve a szabadabb lélegzetvételi lehetőséggel – még közös író-olvasó találkozókon is részt vettünk Háromszék falvaiban, kisvárosaiban. Tanúi lehettünk, hogy újsütetű erdélyi költő-barátaink mennyire hitelesen tudnak fordulni a mind mostohább történelemnek kiszolgáltatott, a különféle változásokkal megnyomorított idősebb sorstársaikhoz, akiket évtizedek óta nem szólítottak meg őszinte, emberi hangon. A Megyei Tükör heti riportjainak számottevő része ma is kiállja a tűzsvas-próbát: a szavak, a kifejezések nem pörkölődnek meg. Az azonban nem véletlen, hogy az ugyanezen a címen megjelent napilap a temesvári forradalom eszkalálását követően, az 1989. december 22-i bukaresti megmozdulás másnapján nevet változtatott.

Ez azt jelenti, hogy a Megyei Tükör szerkesztőségében az emberi és közösségi hitelesség ledöntetetlen szilopain egyensúlyozva szerveződött meg a romániai forradalom TV-lámpáinak fényözönén túl a Háromszék című napilap. Szükség volt rá és szükség van rá. 1990 márciusának marosvásárhelyi eseményei brutálisan tudatosították, hogy az 1989 decemberében fellobbant reményeket józan fővel a helyükre kell tenni, ami nem egyenlő azzal, hogy le kell számolni velük. A lap munkatársai is felmérték, hogy a kisebbségi lét keretei között 1919 óta folyó küzdelem a megmaradásért tovább tart. Vagyis az újság a megmaradásért folyó küzdelem eszköze és részben terepe is – a kor hagyományos és megváltozott kihívásainak megfelelően. Persze szinte minden ekkor megalakult vagy átalakult napilap is ezt vallotta. Nagyobb részük sorsa – a Háromszékkel elentétben – legjobb esetben a vegetálás lett. A Háromszék a kivételek közé számít. Leszögezhető, hogy Erdély legkisebb megyéjének, az 1968-ban megalakított Kovásznának van egész Románia vonatkozásában a legnagyobb példányszámban megjelenő magyar napilapja, amely hétköznap 15.000

példányban lát napvilágot, míg a hétvégi melléklet 17.000 fölé emeli az újságot. Ez elég ahhoz, hogy a lap, amelynek egyébként tizenhét tulajdonosa van, vásárlói és reklámjai révén megéljen. El lehet mondani, hogy a Háromszék a legfüggetlenebb magyar újság. Ez azt jelenti például, hogy tiszteletreméltóan távolságtartó, legyen szó akár a magyar államról, akár az RMDSZ-ről. Nemcsak megvesztegethetetlennek látszik, hanem valóban az is. A megvesztegethetetlenség illúziómentesség. Így a lapot nem érte sósavas zuhanyként a világtörténelemben példátlan önfeladás, hogy ne a köznapibb áruhasználatot használjuk, amelynek helyszíne Magyarország, dátuma 2004. dec. 5-e.

A Háromszék olyan elvek szerint alakult meg, ahogyan 1989-et követően az állami javakat az egész volt szocialista táborban privatizálni illett volna. A rendszerváltozáskor a lap munkatársai élni tudtak a lehetőséggel: tulajdonosok lettek. Nem hagyták, hogy lábukról a bilincsel együtt a cipőjüket is lehúzzák a privatizáció hatalom-közeli rablólovagjai. A tulajdonosok egyikét illik név szerint is megemlíteni, már főszerkesztői tiszte miatt is. Farkas Árpád-ról van szó. A lapot az ő személye és konoksága tette azzá, hogy Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király is büszke lehetne rá. Báthory volt az, aki az orosz hadjáratai idején négy nyelvű újságot adott ki, hogy a Baltikum, Adriatikum és Fekete-tenger térségének jövőjét befolyásoló fegyveres vállalkozásai célját megismertesse a világgal. Az újságnyelv egyike a magyar volt. A költő Farkas Árpád neve azoknak a fiataloknak, akikről Csóori Sándor szólt idézett esszéjében, rokon értelmű fogalma lett az Erdélynek hívott személyiségformáló döbbenettel. Persze Árpád most mondhatná, könnyű éretnesnek lenni ott, ahol olyan munkatársak veszik körül, mint a körünkben éppen a Teleki Pál emlékérem átvételére váró Sylvester Lajos, aki szoborállító és színházpártoló tevékenységével maga is élő legenda volt az ezerkilencszázhetvenes, -nyolcvanas években.

Farkas Árpádot költőként a kíméletlen igazmondás jellemezte. A költői életművének rendhagyó függelékét jelentő Háromszék is a kíméletlen igazmondás jelszavát tűzte címlapjára. Hiszen mi más jelentene az, hogy „független napilap”. Mintha a szegénysorból I. Rákóczi György fejedelemsége idején Erdély püspöki székébe emelkedő Geleji Katona István szavait tartaná iránymutatónak: „akik az igazságot egyszer elhagyják, soha osztán egyenesen járni nem tudnak, hanem egyik vélekedésnek gödréből a másikba botorkáznak, és nemhogy az igazsággal, de még magokkal sem egyeznek...”

Ennek szellemében nem lehet mást kívánni, mint hogy a most kitüntetett lap és munkatársai valamint olvasói folyton-folyvást tudjanak mind az igazsággal, mind önmagukkal egyezni. Akkor könnyű dolga lesz Báthory Istvánnak, aki kedves kötelességének tartotta, hogy legderekből „lapcsinálóját” nemessé tegye. A most átadandó okmányon az ő láthatatlan fejedelmi-királyi kézjegye is ott van.

FERENCZES ISTVÁN

„Mert tovább nem lehet, nem tudom nézni, /
mert tovább nem tudom, nem merem élni, // ezt a
tébolydává taposott hazát, / ezt a tébolydává tapo-
sott hazát.” – Így kiáltja világgá Széchenyit idéző
verssoraiban népe sorsát és fájdalmát Ferenczes Ist-
ván – a Kárpát-haza keleti szögletéből, a Csíki-
medencéből, a „légszomj hazája” Székelyföldről. És
kétségbeesetten szölongatja a legnagyobb magyart –
„szélbekiáltva” a nemzeti pusztulást, és Nagy László,
Sütő András, Kányádi Sándor nyomában is buj-
dosva a versben, a nyelvben, a létben – a „versben is
üldözötten” –, „árva énekek jégrevitt szegénylegé-
nyeként”, „néma golgotákat járva”. A „sok könyör-
géstől” és fohásztól „kisebzett szájjal” is tudatva,
hogy „Erdélyben a sorsunk / sátánosra / fordul //
Tündérvölgy volt egykor / ez a kicsi ország / tövisko-
rona lett / pokolbéli tornác // Ezer esztendeig / jól
megfértünk benne / nem vétettünk többet / mint
kik ellenünkre”; „Mi lettünk a jöttment / ázsiai hor-
da / idegenek vagyunk / édes otthonunkban //
accsarognak reánk / újbandita latrok / ki tudja hol
készül / ellenünkre pogrom”.

A magyar nemzeti sorsköltészet ősiségben és mo-
dernségben egyaránt megszentelt hagyományához
kötődő lírájában Ferenczes István azonban nemcsak
keserűséget, hanem vigaszt is sugall. A megmara-
dást, az erkölcsi emelkedést segítő reményt táplálja
szóművészetének formai gazdagságával, stílári-
s szépségeivel – a hitet az emberi tisztaság, a művelt-
ség, az artisztikum erejében: a lelki és szellemi ma-
gyarság kultúrateremtő örökérvényűségében. A tör-
ténelmi mélységekből fölfakadó szó varázsában és
egyetemes igazságában; nyelvünk – a nyelvi haza –
örökletes és kikezdehetetlen önazonosságában. Ra-
gaszkodva a székely, az erdélyi népi kultúra gyöke-
reihez így épít a költő a népdalok, a balladák, a hitre-
gék igézetes világából sajátos birodalmat: egész
transzszilván univerzumot boltozva az ősvallási, po-
gány-keresztény képzetkincs – archaikus mítoszok,
apokrif imádságok, Mária-himnuszok vagy liturgi-
kus siratók, zsoltárok és keservesek – „szentegyhá-
zára”. Így igazolja ezzel a folklórműfajok ritmusára
dallamosodó hangzásvilággal újólag is a bartóki
lehetőséget mély- és magaskultúra szintézisére, s a
Németh László-i tézist, hogy a népi múlt „a nagy
medence, amelyből az egész nemzet eredt”. S ezt ta-
núsítják a megtartó hagyomány mindenkori őrei és
nemesen bajvivó hősei, ezt az értéklátást szélesíti a
példa-emberek poétikusan megelevenített serege is –
Julianus barától Kőrösi Csoma Sándorig, Mikes
Kelemenről Orbán Balázsra vagy Aranyra, Petőfira
Adyig, Kodályig. A hetvenes évek legelejétől sorjázó
verseskötetek már címükben is jelzik az effajta morá-
lis kötődéseket és megszenvedett hangulatokat:
„utolsó kenyér”; „ki virággal megveretett”; „megő-
szülsz, mint a fenyvesek”; „félidő, félpokol”; „hó
hull örök vadászmezőkre”; „didergés”, „sekler
songs”; „bachatio transsylvania”. De még a játékos
gyermekversek tarkaságából is kisugárzik a stilizáló
sorsbeszéd: „mikor Csíkbán járt a török”; „indian a
Hargitán”; s ez utóbbi kezdő soraiból is így: „Tán,
tán, tán indián, / irokéz, mohikán / voltam a Hargi-

tán”. A vers tehát sorsüzenet, ha értelme csupán
annyi is, mint „a szétfújtt pitypangbóbíta ejtőernyős
szabadcsapatainak”, amelyek „fenségesen lebeg-
nek”, „szabadon a pusztulásban” – ahogy a költő
vallja róluk.

A Csíkpálfalván született, s máig csíksországi
szülőföldjén, Csíkszeredában élő Ferenczes István lí-
rikusi, pedagógusi, újságírói, szerkesztői, könyvki-
adói, irodalom- és művelődésszervezői életművéhez
szervesen tartoznak hozzá a publicisztika, a szociog-
rafikus dokumentumriport, a próza és az esszé vá-
ltozatos műfajai is. Tényfeltáró krónikáiban „ordasok
tépte tájon”, „gyásztól gyászig” kíséri nyomon a szé-
kelység újabb kori történelmi kálváriáját, hosszú év-
tizedekeken át a megaláztatások passióját, különösen a
második világháború végi magyargyilkos vérengzé-
sek gyalázatos szörnyűségeit: az ártatlanként is vér-
bosszú-áldozattá válás eszenvedéstörténetét. S ha
Csoóri Sándor korszakos esszéjében vázolta fel „a ma-
gyar apokalipszist” – ő szintén felkavaró valóság-
mélységgel megírta a Keleti-Kárpátok alatt lezajlott
„székely apokalipszist”.

És alapítóként Ferenczes István éppen tíz eszten-
deje főszerkesztője a térség messze földön ran-
goso folyóiratának, a Székelyföldnek, amely nemcsak nem-
zedékeket, különféle szépirodalmi irányzatokat átfo-
gó szerepével tölti be hivatását, hanem megannyi
művészeti, tudományos, társadalom- és kultúrtörté-
neti közleménytípusának önismeret bővítő sokszí-
nűségével is. Teljes kultúrát reprezentálva – s talán
így is figyelmeztetve arra, hogy a kultúra teljessége
természetszerűleg követeli a kultúraalkotó közösség
teljes körű önkormányzati intézményrendszerben
megvalósuló maradéktalan önrendelkezését: a szé-
kelység és erdélyi és általában a kisebbségi magyar-
ság, s az egész nemzet feltétlen autonómiáját tehát.
És ezt az öntörvényű magyarságórző célt szolgálják
például a régi és az új csángómagyar irodalmat meg-
jelenítő – illetve általában a csángósors kutatását fel-
karoló – szellemi műhelyek, a Hargita Kiadóhivatal,
s a gondozásában megjelenő Moldvai Magyarság
vagy a Bibliotheca Moldaviensis című könyvsorozat
– ugyancsak Ferenczes István vezetésével. Aki így
borong e peremvidéki néptörzsek szomorú sorvadá-
sán: „Csöndben hullunk alá / mint akik csak voltak
– / lányai a szélnek / fiai a pornak”.

Így tágulnak szívszorító látomásokká – Sütő
András fogalmával szólva – az erdélyi változatlan-
ságok. Amelyek szerint egyfelől „Európa kisemmizett-
jei vagyunk továbbra is”, másrészt viszont itt még
mindig jobb a levegő, igazabb és jobb az élet, „jaj,
nem a színvonala, hanem a metafizikai minősége mi-
att”; mert Erdélyben (s kiváltképpen 2004. december
5. után, a „banyaország” képest nyilvánvalóan)
„a felemelt főnek s a szeretetnek egyelőre még na-
gyobb a hitele” (amint a költő fogalmazza). – S mi
történnék Abellel most, amikor az egész világ azt
harsogja, hogy „azért vagyunk a világon, hogy ne le-
gyünk otthon benne sehol”?! – kérdezi a minap is,
Tamási Áron halálának negyvenedik évfordulóján, s
a választ a sohasem feladható otthonosságban talál-
va meg.

S ha Tamási Áronra, világirodalmi jelentőségű
próza- és költőnkre, a Németh László szava szerinti
„székely Homéroszra” gondolunk, szeretettel és
tisztelettel emlékezünk feleségére, a nagy író szelle-
miségét, örökségét hűségesen és méltóképpen ápoló
Tamási Áron Alapítvány kezdeményezőjére, az ala-
pítványtevő Bokor Ágotára is, aki éppen tíz éve

hunyt el. És melegen gratulálunk a Tamási-díjat most elnyerő Ferencz Istvánnak, aki a sokféle eddigi elismerés – köztük a József Attila-díj és a Balassi Bálint-émlékkard – mellett e mostani kitüntetését is bizonyára büszkén fogja viselni. És jó reménységgel s jó „vitézi énekekkel” biztatva mindnyájunkat kitar-

tásra, hogy bár „halottaink annyian vannak, / csont-ra csontból várat raknak (...) Hej, legények, marok népség, / fegyverünk a meztelenség... / Mégis, mégis bírni kell még!”

BERTHA ZOLTÁN

Tizenöt éves a Bihari EKE

1990 novemberében dr. Tövissi József értesített, hogy február 14-én Kolozsváron megalakult a Kárpát Turista Egyesület, melynek célja a száz éve alakult EKE hagyományainak folytatása. Felkérte a többi hazai turistaegyesületeket a csatlakozásra. Az ő szervezésükben 1991. május 11–12. között Gyergyószárhegyen tartottuk meg a nagy múltú Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE) centenáriumát és egyben újjaalakulási ünnepségét. A centenárium ünnepét a gyergyószárhegyi Lázár-kastélyban szervezték meg. Ez Európa egyik legszebb reneszánsz épülete, mely arról is nevezetes, hogy itt nevelkedett Bethlen Gábor fejedelem. Meghatároztuk az EKE célkitűzéseit: amatőr turizmus, környezetvédelem saját idegenvezetők képzése, turista utak rendben tartása és jelzésekkel való ellátása, természeti ritkaságok és történelmi műemlékek megismerése és védelme, honismeret, néprajzi értékeink megismerése és védelme, turisztikai tájékoztatók elkészítése, a Gyopár című ismeretterjesztő folyóirat szerkesztése.

Ezen az ünnepségen Nagyváradról 15-en vettünk részt: Méder Árpád, Méder Lívia, Dukrét Géza, Dukrét Aranka, Borbély Gábor, Borbély Katalin, Péter I. Zoltán, Péter Emília, Venczel Márton, Venczel Ilona, Sófalvi István, Dimény Áron, Dimény Ilona, Balogh Éva, ifj. Balogh Éva.

Hazatérve megírtam a Bihari Naplóban az EKE történetét és felhívást tettem közzé a Bihari Osztály megalakítására. Így 1991. május 24-én 65 alapító taggal megalakítottuk az EKE Bihar Megyei Osztályát. Az alapító tagok legnagyobb része régi turistákból állott. Az EKE Bihar Megyei fiókegyesületének első választott vezetősége: elnök: Dukrét Géza, alelnök: Méder Árpád, ifjúsági alelnök Makai Zoltán, tagok: Borbély Gábor, Szilágyi István, Tavaszai János, pénztáros: Kolozsvári Zsuzsanna, pénzügyi ellenőr: Lőrinczi Ferenc.

A létszám gyorsan nőtt. Egy éven belül elérte a kétszáz főt, 1993-ban meghaladta a háromszázat, 1994-ben elértük a négyszázat. 1995-től csökken a létszám: október 10-én 292 fizető, több mint ötven nem fizető és nyolc tiszteletbeli tagunk volt. 1996. december 10-én 262 tag maradt. Ezután újra emelkedik a létszám 1998. január 31-én 312 tagunk volt, amelyből 127 diák, 17 egyetemista, 92 dolgozó, 73 nyugdíjas, 3 munkanélküli. 1999. december 30-án 179 taggal rendelkezünk, amelyből 78 nyugdíjas, 58 diák, 41 dolgozó, 2 munkanélküli. E mellett közel száz szimpatizáns, akik tagok voltak, de már nem fizetik a tagsági díjat. Döntően hatott az utóbbi időszak életszínvonalának csökkenése. Nagy a lemorzsolódás a diákság köréből. Az V-VI. osztályban beiratkoztak legnagyobb része a VIII. osztály elvég-

Hunyadi János, 1956

zése után elmarad. Mindezek ellenére évente 30–40 új tag iratkozik be, zömében diák és nyugdíjas. A 170 körüli taglétszám stabilizálódott, mind a mai napig.

1991-ben 13 kirándulást szerveztünk, amelyen 398 személy vett részt.

Rögtön az első évtől kezdve a téli időszakokban – december és március között – diavetítéssel egybekötött előadásokat tartottunk legszebb tájainkról, műemlékeinkről, néprajzi témákról. Ez hagyományossá vált mind a mai napig.

1992-ben 16 kirándulást szerveztünk, melyen 763 személy vett részt. Augusztus 4–8. között megszerveztük a Bihari Osztály első honismereti táborát Várasfenesen, melynek fő célkitűzése a fenesi Béla-vár megtakarítása volt. Délutánonként honismereti előadásokat tartottunk, az utolsó nap táblát avattunk a vár falán.

A mai napig 14 tábort szerveztünk, melyek keretében műemléki állagmegőrző munkákat végeztünk.

1993-ban 15 kirándulást szerveztünk, amelyen 839 személy vett részt. Május 19-én a református és katolikus püspökségek égisze alatt megalakítottuk az EKE mellett a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlék hely Bizottságot, melynek feladata emlékhelyek felkutatása, létesítése, azok gondozása, mű-

emlékvédelem, honismereti nevelés. Ettől kezdve megsokasodtak közös honismereti jellegű tevékenységek, rendezvények. Július 31-én újralakult az EKE Révi Osztálya, 16 alapító taggal, elnöknek Juhász Viktor földrajztanárt választották meg. 1993. augusztus 23–29 között megszerveztük II. Honismereti táborunkat Sóllyomkővár mellett. A tábor fő célja e jelentős műemlékünk körüli takarítás, állagmegőrzés volt. A 43 táborozó diák tevékenyen bekapcsolódott e munkálatokba. Szeptember 5-én, közösen Tempfli József megyéspüspökkel emléktáblát avattunk Szentjaboron, ahol négy évszázadon át őrizték Szent István királyunk jobbját.

1994-ben 23 kirándulást szerveztünk, amelyen 998 személy vett részt. Március 26-án először szerveztük meg az új tagok avató ünnepségét, a Püspökfürdő melletti Somló-hegyen. Ezt az ünnepséget a továbbiakban összekötöttük a Föld napjával, takarítási akciót szervezve minden évben a Somló-hegyen. Április 24. és május 1. között résztvettünk a Varadinum ünnepségek megszervezésében. Megszerveztük a tudományos ülészakot, ahol dolgozattal is jelentkeztünk és összeállítottunk egy fotókiállítást Nagyvárad századforduló épületeiről, Kiss László munkáiból. Ugyanakkor elindítottuk a Partiumi Bizottság honismereti lapját, a Partiumot. Június 26-án emléktáblát avattunk a révi református temetőben Márton Gabriella, Ady Endre első váradi szerelme tiszteletére. Július 9-én emléktáblát avattunk Bíró József művészettörténész és festőművész tiszteletére a Lorántffy Zsuzsanna református gimnázium falán. Augusztus 8–14. között szerveztük meg III. Honismereti táborunkat Sóllyomkővár mellett. A tábor célkitűzése a várban levő kápolnáról állagának megőrzése volt. A táborozáson 40 váradi, 22 élesdi, 4 kolozsvári és 1 szatmári, összesen 67 személy vett részt. December 4-én emléktáblát avattunk Érsemjénben Fráter Lóránd, a nótáskapitány emlékére.

1995-ben 56 kirándulást szerveztünk, amelyen 1170 személy vett részt. Január 28-i kezdettel indítottuk el túravezetői tanfolyamunkat, melynek irányítását Egri Ferenc vállalta. Az első évben adtuk le az alapfokú, 1996 elején a középfokú, 1997-ben a felső fokozatú ismeretek anyagát. Május 7–14. között részt vettünk a Varadinum Ünnepek megszervezésében. Május 7-én az általunk meghirdetett Szent László pályázat eredményének kihirdetésére, valamint táblaavatásra került sor a vártemplomban. Az emléktáblát Szent László halálának 900 éves évfordulójára mi készítettük el. Ettől kezdve minden évben meghirdetjük pályázatainkat, a díjkiosztó ünnepséget pedig hagyományosan a Varadinum ünnepek szombatján tartjuk. A Bihari Osztály megalakulásának negyedik évfordulója alkalmával május 20–28. között szerveztük meg először a Váradi EKE-napokat. Ettől kezdve hagyományossá vált. Július 10–16. között szerveztük meg IV. Honismereti táborunkat, Érabrányban, melynek fő célkitűzése a románkori templomrom takarítása olt. Ezen részt vett 49 fiatal és 8 felnőtt. 1995. november 18–19 között szerveztük meg az I. Partiumi Honismereti Konferenciát, Nagyváradon. Ettől kezdve megszerveztük minden évben, mint vándorkonferenciát, mindig más településen, az idén volt a XIV. Szilágycsebben.

1996-ban 39 kirándulást szerveztünk, amelyen 676 személy vett részt. Február 10-én megalakult a Túravezetők Testülete melynek vezetője Tóth László lett. Egy év múlva Újvárosi Tibor vette át az irányí-

tást. Április 21-én a Föld Napja alkalmából takarítási akciót szerveztünk a püspökfürdői hévízi tündérróza tavánál, melyen 98 személy vett részt. Július 22–29. között szerveztük meg közösen az IKE-vel, az V. Honismereti táborát Várasfenesen, 110 részvevővel. November 1-jén Réven első és második világháborús emlékművet avattunk. Főszervező Juhász Viktor tanár volt, a Révi EKE elnöke.

1997-ben 42 kirándulást szerveztünk, amelyen 678 személy vett részt. Április 12-én szerveztük meg az első Partiumi Honismereti Találkozót, amelynek fő témája temetőink voltak. Majd emléktáblát avattunk K. Nagy Sándor helytörténész tiszteletére. Ettől kezdve minden évben megszervezzük a Találkozót. Április 28-án, a Varadinum-ünnepek keretében Dukrét Géza, Péter I. Zoltán: Nagyvárad – városismertető című kötetét mutattuk be. Július 28. és augusztus 3. között a mi osztályunk szervezte meg a VI. Országos Vándortáborát a Vertop-hágón. A szervezésben besegített a kolozsvári osztály is. Augusztus 11–17. között tartottuk a VI. Honismereti táborát Árpádon, a Beöthy-kastély előterében levő dendrológiai park takarítására. A táborozáson résztvett 36 személy. Szeptember 26–28. között, a Biharon megszerveztük III. Partiumi Honismereti Konferencián indítottuk el új könyvsorozatunkat, Partiumi füzetek címen. Azóta ez a kötet a 40.

1998-ban 54 kirándulást szerveztünk, amelyen 964 személy vett részt. Áprilistól októberig 17 munkatúrán 24 személy, 756 munkaóraban kitakarította és újrajelmezte a révi és váronkolyosi turista-ösvényeket. Augusztus 11–17. között szerveztük meg a VII. Honismereti Táborát Valkó várának kitakarítására, melyen részt vett hatvan fiatal. Október 25-én Réven szerveztük meg a Zichy-barlang feltárásának 95. évfordulóját. Ekkor volt az újrajelzett utak ünnepélyes átadása, amelyen több mint száz személy vett részt. Hat ifjú túravezető tette le a gyakorlati vizsgatesztet: Bajusz Norbert, Kádár Ferenc, Kovács Ákos, Székely Tibor, Székely Zoltán, Típonut Tibor.

1999-ben 51 kirándulást szerveztünk, amelyen 894 személy vett részt. Augusztus 9–16. között szerveztük meg a VIII. Honismereti Táborát, Ottományban. Negyven fiatallal kitakarítottuk az itteni dendrológiai parkot. Október 5-én Horber Pál gyógyszerész, EKE-tag vezetésével megalakult a László Kálmán Gombász Egyesület nagyváradai fiókjá.

2000-ben 50 kirándulást szerveztünk, amelyen 683 személy vett részt. Tovább folytatódott a Rév környéki turistautak karbantartása, 14 munkatúrán, és összesen 231 km távolságon. Július 20–27 között Érsemjénben szerveztük meg a IX. Honismereti Táborát. A tábor feladata a központban levő dendrológiai park kitakarítása, rendbetétele volt. Részt vett 25 diák és 10 felnőtt.

2001-ben 35 kirándulást szerveztünk, amelyen 450 személy vett részt. Május 13-án részt vettünk Szalacson a négylyukú műemlékhídon elhelyezett emléktábla avatásán, majd Dukrét Géza és Borbély Gábor fórumot szerveztek az érmelléki mocsárvilág visszaállítására, amelyre meghívták a környező községek polgármestereit. Május 22–26. között szerveztük meg a tízéves jubileumi ünnepségünket: kiállítást nyitottunk meg a Tibor Ernő Galériában, tagjaink képzőművészeti alkotásaiból. Július 22-én emléktáblát avattunk Csokalyon Fényes Elek tiszteletére, augusztus 9–16. között szerveztük meg a X. Honismereti táborunkat, Réven. A sátoztáborban ötte-

nen vettek részt, 36 fiatal és 14 felnőtt. A műemlékes csoport – Domján Imre révi EKE-tag vezetésével – megtakarította és rendbe tette több emlékmű környékét, a néprajzi csoport – Juhász Viktor tanár vezetésével – megismerkedett a ma is dolgozó fazekasokkal, három csoport – Újvárosi Tibor, Kelemen Gábor, Szalay Éva, Illyés György, Cservid Levente vezetésével – javította a Révi-szoros turistaútjait, karbantartó munkálatokat végzett.

2002-ben 30 kirándulást szerveztünk, amelyen 554 személy vett részt. Június 14–16. között autóbusszal kirándulást szerveztünk Szlovákiába, a Borsiban székelő II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság meghívására. Július 20-án a Református Püspöki Palota dísztermében tartottuk a 200 éves a magyar muzeológia, 130 éves a nagyváradi múzeum című emlékülést. Szeptember 21-én szerveztük meg Székelyhídon a nagyszerű turulmadaras emlékműves települések találkoztóját, melyen bemutattuk gyűjteményes kötetünket Turulmadaras emlékműveink címen, amely másfél éves felmérőprogram eredménye. Október 6-án Gálospetriben emléktáblát, emlékszobát avattunk Sass Kálmán tiszteletére, valamint egy emlékéi tájházat.

2003-ban összesen 55 kirándulást szerveztünk, amelyen 877 személy vett részt. Május 10-én tartottuk a Jubileumi Rákóczi Évek megnyitó ünnepségét, amelyet mi szerveztünk meg. Július 19-én kirándulást szerveztünk II. Rákóczi Ferenc nyomában címen, augusztus 28–31. között pedig a Bánságba, II. Rákóczi Ferenc hamvainak nyomában. Augusztus 15–22. között szerveztük meg az EKE XI. Honismereti Táborát, Gálospetriben. A sátoztáborban 57-en vettek részt. Kitakarították a hajdan a Fráter-kúriához tartozott dendrológiai parkot, a milicentenárium emlékmű környékét a templomkertben, a régi temető egyes sírjait és nevezetes kápolnáit.

2004-ben 40 kirándulást szerveztünk, amelyen 950 személy vett részt. Április 3-án ismertettük Borbély Gábor, Dukrét Géza, Péter I. Zoltán, Szilágyi Erzsébet: Bihar megye útikönyve című kötetét. Augusztus 12–18. között szerveztük meg a XII. Honismereti Táborát Élesden, negyven résztvevővel. A református templom melletti kis parkot kellett kitakarítani, ahol a város világháborús emlékművet akar felállítani. Október 16-án mi szerveztük meg a Rákóczi–Bocskai–Balassi jubileumi emlékünnepélyt, melyen jeles magyarországi előadók is tartottak előadásokat.

2005-ben 44 kirándulást szerveztünk, amelyen 1067 személy vett részt. Június 12-én emléktáblát avattunk Érköbölkúton ifj. Gyalóka Lajos tiszteletére. Augusztus 12–18 között szerveztük meg a XIII. Honismereti Táborát Szentjóbbon. A táborban közel negyvenen vettek részt, Nagyváradról, Érmihályfalváról, Gálospetriből, Margittáról, Nagyszalontáról, Szentjóbbról, valamint a szilágysomlyói cserkészcsapat tagjai. A hajdani apátság környékét takarítottuk meg. Augusztus 27-én Réven ünnepi megemlékezést tartottunk a Zichy-barlang felavatásának századik évfordulója alkalmából. November 13-án emléktáblát avattunk Zsibón, II. Rákóczi Ferenc tiszteletére, a zsibói csata emlékére.

2006 januárjában 173 taggal rendelkezünk, melyből 24 diák, 40 dolgozó, 109 nyugdíjas.

Könyvtár létesítése céljából jelentős mennyiségű könyv gyűlt össze. Többen adományoztak könyveket és térképeket. A legtöbb értékes könyvet Szilágyi

István, Bod Péter, Horber Pál, Méder Árpád, Gyarmati Gábor és Dukrét Géza adományozta.

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlék hely Bizottság pályázati díjkiosztó ünnepségét május 20-án szervezte meg, a Partiumi Keresztény Egyetemen, a Varadinum 2006 ünnepségek keretében. A novemberben meghirdetett pályázat témái: 1956 emlékezete, II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája, Pusztuló műemlékeink. A zsűri tagjai: Kupán Árpád, Borbély Gábor, Kordics Imre. A pályázatra összesen 19 dolgozat érkezett, melyből 8 a felnőtt és 11 a diák kategóriában. Kupán Árpád, a zsűri elnöke ismertette az eredményt.

Felnőtt kategóriában: I. díj: Puskel Péter (Arad): Álomban csönget egy picit. Száz éve indult útjára az Arad-Hegyaljai motorvonat, II. díj: Bartos Elekes Ildikó (Nagyvárad): Néptanító-sors a 20. században, III. díj: Hunyadi Károly (Mezőtelegd): Lettem, hogy legyenek és Kurta-Tótos Beáta (Érkörös): Szódemeter és Kölcsey Ferenc kapcsolata.

Dicséretben részesült: Kovács Rozália (Érmihályfalva): Sírkövek a 19. századból Érmihályfalván.

Oklevelet kaptak: Jóna Pirooska (Nagyvárad): Adalékok a Sztaroveszky család történetéhez, Széll Katalin (Nagyvárad): A Fleischer testvérek, Szombati István (Nagyvárad): Az 56-os forradalom akkori és mai szemmel nézve.

Diák kategóriában: I. díj: Bara Zoltán István (Szatmárnémeti): Szatmár középkori várai és kastélyai, II. díj: Demeter Ágota Dorótya (Marosvásárhely): Ég még a forradalom lángja, III. díj: Talmács András (Nagyvárad): Mi képpen mi is megbocsátunk.

Dicséretben részesültek: Pálfi Emőke (Margitta): Pázmány Péter élete és munkássága, Tókés Ilona (Nagyvárad): II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemsége.

Oklevelet kaptak: Kiss Éva (Nagyvárad): Út a szabadságig – II. Rákóczi Ferenc, Oláh Adrienne, Bagosi Panna (Nagyvárad): Kazinczy Ferenc, Szűcs Orsolya (Szilágysomlyó): Arcok és sorsok, Király Ildikó (Margitta): II. Rákóczi Ferenc művelődéspolitikája, Meleg Réka (Nagyvárad): Szerencsésen átvészelttem 1956-ot, Chipurici Marius Edmond, Fülöp Gergely Norbert, Sinkó Béla (Nagyvárad): A nagyváradi vár.

A díjakat, oklevelet és könyveket Tókés László püspök és Kiss Albert provikárius adták át, majd Dukrét Géza emléklapot nyújtott át Tókés László püspöknek, Tempfli József püspök részére és Kiss Albert provikáriusnak. A rendezvény a díjazott dolgozatok felolvasásával zárult. A rendezvényt a Varadinum Alapítvány, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és Nagyvárad Római Katolikus Püspökség támogatta.

Az eseményhez kapcsolódva könyvbemutató következett. Dukrét Géza A bihari turizmus története című kötetét Nagy Aranka ismertette. A dedikálás alatt a tagság megnézhetette az egyesület életéről készült több száz fényképből összeállított fényképalbumokat. A rendezvény vége felé Tókés László püspök úr is megtisztelte jelenlétével jubileumi ünnepségünket. Megemlékezésünket ünnepi ebéddel zártuk a város melletti Epy-bár étteremben.

A NAGYENYEDI BETHLEN GÁBOR KOLLÉGIUM COLLEGIUM GABRIE- LENSE RÉGIZENE- ÉS TÁNCEGYÜTTESE

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium régizene- és táncgyüttese 1992-ben alakult. A különböző adományokból származó anyagokat felhasználva iskolánk lelkes rajztanárnője – Erdőháti Katalin, valamint Tomai Gyöngyi tanítónő csodálatos korabeli ruhákat varrtak a csoport minden tagjának. A régizene-együttes hangszereinek megvásárlásához az Illyés Közalapítvány nyújtott anyagi támogatást.

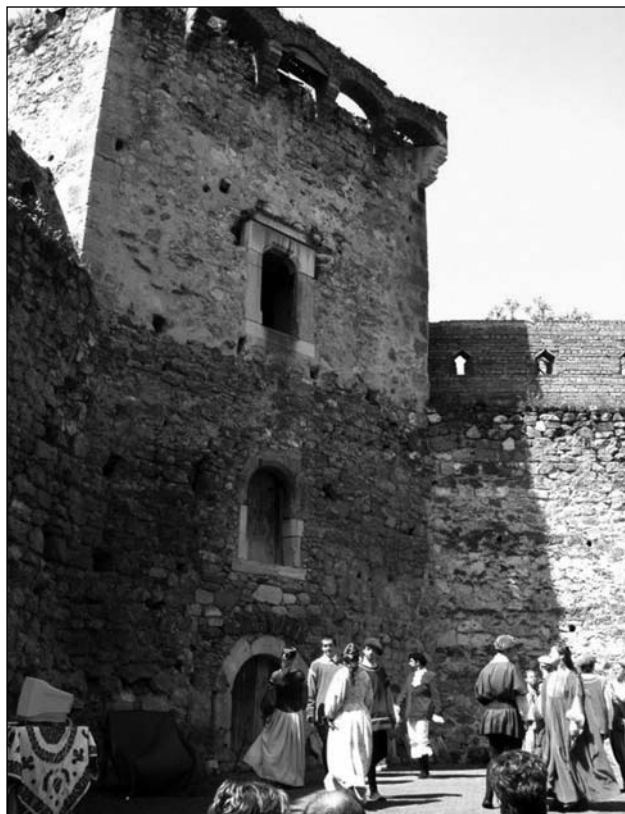
Tudásunkat sokáig a Corvineum Alapítvány égisze alatt működő Amaryllis klubtól kaptuk. Az enyedi csoport szakmai irányítója László Bakk Áron, Tóth Mária és Filip Ignác voltak, akik vállalták a zene-táncos képzést, Nagyenyeden többször is tábort irányítottak, illetve elkísérték együttesünket a nyaranta Soltvadkerten megszervezett táborba.

Több alkalommal utaztunk mi is Kolozsvárra, hogy ott részt vegyünk az Amaryllis klub által szervezett reneszánsz táncban. Ilyen alkalmakkor az enyedi csoporttal külön is foglalkoztak, új táncokat tanítottak nekik.

Az együttes alapító tagjai többségükben tanítóképzős fiatalok, akik vállalták az áldozatos, kemény munkát azért, hogy ismeretekben gazdagodjanak, s előadásaik alkalmával felemelő élményt nyújtsanak másoknak is. Ezek a fiatalok megszerették a reneszánsz zenét és táncot. Kellemes és hasznos kikapcsolódást jelentett mindannyiuknak a Tomai Gyöngyi és Demény Piroska által hetente megszervezett próba. Igazi kis közösséggé alakult a csoport, olyan közösséggé, amely ápolja a reneszánsz kultúra értékeit, s alkalomadtán továbbadja azt. A régi együttestagok közül ma már többen felnőttként játszanak, táncolnak valamelyik híres régizene-együttesben, illetve ők maguk vezetnek saját csoportot (Dobai Jutka – Barót, Demeter Tünde és Kiss Huba – Nagyváradon).

Az együttes „öregedő” (érettségire készülő) tagjai minden tanévben külön foglalkoztak a fiatal utánpótlás biztosításával: rendkívüli próbákon, táborokon adták át a stafétát, tudásukat. Így tudott állandóan megújulni és megmaradni mindig fiatalnak együttesünk. Alaptagnak csak a két lelkes irányító maradt meg: Tomai Gyöngyi és Demény Piroska. Változtak időközben az együttes szakmai vezetői is. 2000 óta havi rendszerességgel Szabó Anikó – a kolozsvári Passamezzo együttes tagja látogat el hozzánk, s adja át tudását az enyedi lelkes kis csapatnak. Ruhatárunk is bővült az idők folyamán, így most már a kisebbeknek is jut korabeli viselet.

A nagyenyedei Collegium Gabrielse régizene- és táncgyüttes minden évben legalább két színvonalas műsorral szórakoztatta Nagyenyed lakosságát,

a Kollégium tanári karát és diákjait. Külön színpoltot jelent az együttes Nagyenyed városának minden napjaiban, hiszen minden meghívásnak eleget teszünk, ezzel is öregbítvén iskolánk hírnevét.

Legsikeresebb előadások:

1. 1993-ban a Balassi-műsor,
2. 1994-ben a reneszánsz délután,
3. 1995-ben a reneszánsz karácsony,
4. 1996-ban az együttes néhány tagja Franciaországban szerepelt.

5. 1996. jún. 8-án a Vártemplom udvarán reneszánsz estét szerveztünk. Vendégeink voltak a nagykárolyi Collegium együttes (Deák Endre vezetésével) és a kolozsvári Amaryllis (László Bakk Anikó vezetésével).

6. 1996-tól az együttes minden nyáron Soltvadkerten a Zuglói Gyermektábor vendégei, ahol tíz napos ingyenes táborban készülhetnek a következő évre.

7. 1996 őszén együttesünk az ezeréves magyar iskola, illetve a honfoglalás évfordulóján Soltvadkerten vendégszerepelt.

8. 1997. okt. 18. a Bethlen Gábor Kollégium fennállásának 375. évfordulóját ünnepeltük. A Collegium Gabrielse régizene együttes ez alkalommal Jubileumi Vásárt szervezett a Vártemplom udvarán. A vásárt a régizene-együttes Intradaja (ünnepélyes bevonulása) nyitotta meg. A kapun való belépéskor érdekes felhívás várt a vendégekre: a vásár idején ezen a területen minden aktuális pénzérme érvényét veszti. A vásárban csak dukáttal (agyagból készült pénzérmével) lehet fizetni. Így aztán minden belépő előbb kereste a bejáratnál székelő pénzváltókat: 1 dukát—2000 lej. A vásárosok sok érdekességgel szolgáltak a látogatóknak: külön standon malacpecsenyét sütöttek, pogácsát, almalevet, gyümölcsöt, különféle csebecsét és virágot kínáltak a korabeli ruhákba öltö-

zött diákok. Vásárunkon kítűnően szórakozott a vendég, hiszen minden pontos órában egyik bátyánál bábelőadás várta őket, félóránként iskolánk élsportolóiból alakult vásári cirkusz mutatványait tekinthették meg, szerencsekeréknél, nyíllövöldében, diótörőn, lovagi tornákon próbálhattak szerencsét. Ha kedvük kerekedett a jövőbe látni, felkereshették jövődómondó cigányasszonyainkat. Rovásírónk és portréfestőnk késő estig szolgálta a vendégeket. Bethlen Gábort és korát a Várudvar alkalmi színpadán elevenítették fel a Collegium Gabrielense együttes tagjai. Vendégeink voltak ezen a napon a kolozsvári Amaryllis és a sepsiszentgyörgyi Codex együttesek. A három régizene-együttes közreműködésével a reneszánsz táncház is kítűnően sikerült. A reneszánsz napot korabeli vacsora zárta, ahol vadat s halat, s mi az ég alatt szem-szájnak ingere korabeli ruhákban szolgáltak fel diákjaink. Igazi csapatmunka volt!

9. 1998-ban együttesünk Medgyesen vendégszerrepelt, ahol a Báthory István Általános Iskola névadó ünnepségén, a Schuller Ház olasz reneszánsz udvarában 14-16. századi táncokat mutattunk be.

10. 1998. március 15-ét együttesünk tagjai Soltvadkerten ünnepelték, ahol utcabálon mutatták be táncukat.

11. 1999 őszén Bonyhán vendégszerrepeltünk.

12. 2000 októberében a kollégiumi Millenniumi ünnepségsorozaton avattuk fiatal tagjainkat. Az idősebbek színvonalas műsorukkal például szolgáltak fiatalabb társaiknak, s ugyanakkor a közönséget is gyönyörködtették.

13. 2001. május 24–27. – először szervezünk Bethlen-napokat Nagyenyeden. A Collegium Gabrielense régizene- és táncegyüttes most sem maradt ki a rendezvényből. Kicsik és nagyok összevont csapata zenés-táncos műsorral teremtett jó hangulatot a vídám tavaszi vásár improvizált színpadán. Az együt-

tes múltjáról, jelenéről és jövőbeli terveiről ez alkalommal a Kolozsvári Rádióban is beszámoltak.

14. 2001. július 10–20. Régizene-tábor Nagyenyeden, amely az Illyés Közalapítványhoz Demény Piroska által benyújtott pályázata által vált lehetségessé. Szakmai irányítók: Filip Ignác, Tóth Mari és Fülöp Csilla. A tábor ideje alatt részt vettünk a Kolozsváron megszervezett Millenniumi Sokadalomban.

15. 2002 májusában a budapesti Garabonciás Együttes vendégszerrepelt Nagyenyeden Váradi István vezetésével. A Vártemplom udvarán megszervezett előadáson az enyediék is bizonyították tudásukat. Ez alkalommal részt vettünk az együttes tízéves születésnapját.

16. 2003 tavaszán együttesünk a Garabonciás együttes meghívására Budapesten vendégszerrepel.

17. 2004 márciusa Kolozsvár: táncversenyen veszünk részt, ahol a legjobb kontratáncos cím a mieinket illette.

18. 2005 februárja Gyula: együttesünk a kolozsváriakkal együtt részt vesz a gyulai reneszánsz farsangi felvonuláson, táncházat és játszóházat szervez.

19. 2004 novembere. Egyed Emese, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom tanszékének vezetője Balassi Bálint emlékét idézi. Az emlékidézésbe a régizene-együttes tagjai is besegítenek, táncaikkal elevenítik fel a reneszánsz kort.

20. 2005. május 13–15.: a Bethlen-napok külön színfoltja volt a Collegium Gabrielense együttes színvonalas előadása, melyet a X. D tanítóképzősök közreműködésével mutattak be. Reneszánsz táncokkal és bábokkal adták elő a Csipkerózsika meséjét. Lélekemelő előadásukkal, összehangolt játékkal kiérdemelték a közönség vastapsát.

21. 2005. július 14–17. között Csíkszeredában rendezték meg a hagyományos Régizene-fesztivált. A kolozsvári Passamezzo historikus együttes közbenjárásával sikerült nekünk is eljutni erre a rendezvényre. Műsorunkat a Passamezzo együttesel közösen dolgoztuk ki, tanultuk be, és együtt is szerepeltünk. A Hamupipóke mesejáték alapján rendezett Egy csodálatos éjszaka című reneszánsz kori táncoszenés előadást muattunk be, amellyel nagy sikert arattunk.

22. Tizedik alkalommal rendezték meg 2005. június 26. és július 5. között a vándorlelkek találkozását az anyaország szívében, Budapesten. A határon túli magyar fiatalok találkozójának fővédnöke Göncz Árpádné volt, és kb. 16 ország részvevőit gyűjtötte most egybe. Erre a jubileumi Vendégségben Budapesten évfordulóra kapott meghívást a Collegium Gabrielense együttes is. A kolozsvári Passamezzo historikus táncegyüttes tagjaival együtt vettünk részt a nagyméretű rendezvényen.

Az együttes jelenlegi tagjai: irányítók: Tomai Gyöngyi és Demény Piroska, táncoktató: Szabó Anikó, táncosok: Kónya Mónika, Simon Katalin, Maxim Orsolya, Varga Gergő, Demény Zoltán, Tellár Izabella, Vernes Katalin, Varga Ágnes, Demény Ágnes, Szabó Katalin, Szabó Koppány, Túri Attila, Katona Órs.

Hisszük, hogy azok a fiatalok, akik együttesünknek tagjai voltak vagy lesznek, mélyen érző, zene- és kultúra iránt fogékony embereké válnak. Őket sokasodva látván bízunk abban, hogy a kultúra rehabilitációja is megtörténik egyszer.

Virágok vetélkedése

Egy Balaskó-szoborkompozíció nyomában

Minden műalkotás őrzi a maga titkát, az ihlet, a fogantatás pillanatát, az alkotó genezis, a születés vajúdsát, további életének egyéni történetét. Ezúttal egy olyan műtárgy múltjának stációit próbálom felvillantani, mely csak a maga ötvenöt évével is már jócskán múkinck számba megy. Balaskó Nándor (1918–1996) *Virágok vetélkedése* című szoborkompozíciójáról van szó.

Mint a szobrászművész hányatott sorsú hagyatékának összegyűjtője, ennek ápolója és tanulmányozója, a birtokomban levő dokumentumok alapján rekonstruálni tudtam a szobor történetét. Maga az alkotás kb. 70 cm magas, festett (ahogy a művész nevezte: polichrom), terrakotta körszobor, három fiatal lány csoportja, magyar népművészeti szimbólumok kíséretében.

Előjáróban tudni kell, hogy Balaskó Nándor szalacsi születésű, földműves család sarja, s gyermekkorának falusi környezete egy életre rányomta bélyegét alkotó munkásságára. 1939-től a háborús bukaresti, majd budapesti főiskolás évektől 1949-ig, a Kolozsvári Magyar Művészeti Intézetbe történt tanári kinevezéséig készíti azokat a bizonyos „Balaskó-szobrokat”, vagy emeletesnek csúfolt egymásba-egymásra épített szobraikat, melyek nemcsak tematikájukban (népmesék, népdalok, balladák stb.) és szerkezeti megkomponálásukban hangsúlyosan népi ihletettséggük, hanem a magyar népművészet elemeit, formavilágát, szimbólumait, motívum kincsét is beépítve ötvöződnek egységes egésszé. A falu világa elevenedik meg bennük, emberi alakok mellett állati, növényi, sőt tárgyi elemek is szerepelnek. A hullámzó, kacskaringós növényi indák közt ott találjuk a tulipán, lótuusz, búzakalász, napraforgó, fenyő, életfa szimbólumait. A ló, ökör, bivaly alakja mellett, szobrai elmaradhatatlan eleme a madár, a „lélekmadár”, legyen az galamb, páva vagy kakas formájában. Idős bácsikák, kendős nénikék jelzik az elmúlást, de ott van „hófehér, hattyúfehér”, szűzies tisztaságában a meztelen, fiatal női alak, az életet adó tavasz, a megújulás, az ósanya szimbóluma. Egy népi ósanya, tenyeres-talpas, robusztus arányaival. Tudjuk, hogy főiskolás éveiben gyakran megfordult a nagy szobrászművész, Medgyessy Ferenc műtermében, s egyik levelében említi is, hogy tőle tanulta a „duszasztott szobrok” készítését. Pontosabban, anatómiailag, a női test zsírpárnái kitöltik a felületet, az izomszerkezet elhalványodik, és szinte felfújt, sima, gömbölydeden hullámzó felületek jönnek létre. Súlyosan, szilárdan komponál, egy tömbben, melyet sohasem tör át üregekkel. Körbejárható körszobrok ezek, leíró, elmesélő, konvex domborművek, amelyeken a vízszintes körkörös mozgással a függőleges építkezés társul. De még inkább jelentkezik egy spirális kibontakozás, mely az élő szervezeteknek, az

Fehér lótuuszok

Virágok vetélkedése

egész világmindenségnek a jellemzője. Történes csak a tömbön belül zajlik, statikus időállóságát egy-egy mozdulat dinamikája, hangsúlya, kontrasztja csak erősíti. A népmese, ballada, legenda zárt világa így válik a tömb meséjévé.

Csak néhány mondat erejéig említsük a szintén ezekben az években végzett népművészeti gyűjtőmunkáját is. Főiskolás társaival vagy csak egymagában járta a székelyföldi, nyáradmenti, szilágysági falvakat, s jegyzetelt, rajzolt, viaszlevonatokat készített az ottani népi tárgyak (pásztorbot, guzsaly, sulyok, láda stb.) fafaragásairól. Tanulmányokat írt és illusztrált, ezek egy részét a budapesti Néprajzi Múzeum őrzi, más részük a családi hagyatékban található.

De térjünk vissza a már említett *Virágok vetélkedése* című Balaskó-szoborhoz. Grafikai között található a szobornak egy 30x21 cm nagyságú ceruza rajzvázlata, a hármas leánycsoport, magasba lendülő karokkal, tenyerükön lélekmadarakkal. A rajz felső részén a címe is olvasható: Fehér lótuuszok. De honnan ez az első cím, és hogy lett belőle végül *Virágok vetélkedése*? A feleletet két könyvben találtam meg. Nemrég jelent meg Balaskó Nándor bátyjának, Balaskó Vilmos nyugalmazott református lelkésznek *Élet a föld alatt* című naplókötete (Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadása, 2001). Ebben a szalacsi gyermekéveket, a cséplések emlékét leíró fejezetnél, a 74. oldalon, a következőket olvashatjuk: „Nagyon kedves élményem volt kicsi koromtól fogva a vízfordó szekerével járni (...) minden kilométeren csordakút volt ásva és nyáron felszerelve a kútágas vedrekkkel. Most már amelyik kúthoz közelebb volt a cséplőgép, onnan hordták a vizet. De nyáron gyakran megtörtént, hogy megapadt a víz, és távolabbi, kevésbé kihasznált kúthoz kellett járni. Ilyenkor mentem én legszívesebben a vízfordóval, mert eljutottunk ahhoz a kúthoz, amely mellett volt egy malomárokknak nevezett hely. Ebben a víz nem fagyott be soha, télen sem, és hosszú rudakkal is igazítottuk el még akkor a víz alját. És valami tündén virá-

Holdanya, 1967

Barátnők, 1966

gok nyíltak itt. Édesapám lótnak mondta, mert ilyesmit, csak jóval nagyobbat, a nagyváradai Félix-fürdő meleg vizében láttak, amikor Édesanyám betegségével gyógyulni odajártak. Nehezen lehetett két-három szép fehér virágot kihalászni, mert féltünk, hogy belecúsunk a mély vízbe. Boldogan mutogattuk aztán a gépnél. Vajon mi lett azóta ezzel a csoda árokkal?!”

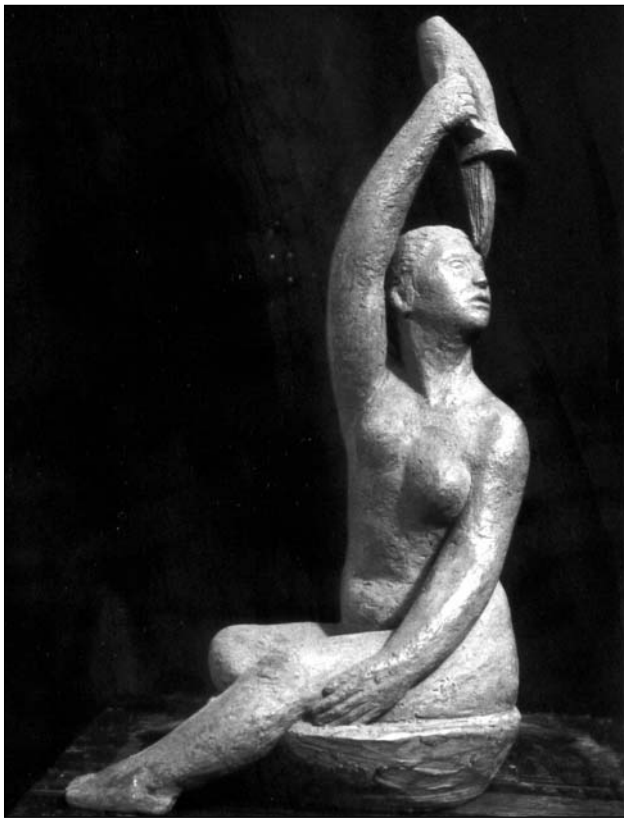
Helyben vagyunk. Vajon Balaskó Vilmos tudott-e róla, hogy hosszú éveken át máramarosszigeti otthonában őrizte a fenti csodaárok három lótnavirág-éneke szobor-szimbólumát? Hogy lett ebből a továbbiakban virágok vetélkedése? Csak feltételezni tudjuk az asszociációk, társítások sorát a művész fantáziájában. Még 1942-ben került Balaskó Nándor tulajdonába, és vált elválaszthatatlan társává egy kis könyvecske: Madárka. 102 magyar népdal. Közreadja Kerényi György, III. kiadás, Magyar Kórus Bp., 1942. A könyvben található több népdalt megszületített. (Zárójelben említeném, hogy imádta a népdalokat. Főiskolás művészársától, Abódi Nagy Bélától tudjuk, hogy a bukaresti Belle-Arte-on csodájára jártak Nándi füttytechnikájának. Reggel nekifogott egy faszobor faragásának, közben szépen tercelve füttyörszett, estére már nem lehetett az ajtót benyitni, úgy eltorlaszolta a forgács.)

A könyvecske 40. oldalán találjuk a 31. számú csikménasági népdal, A virágok vetélkedése kottáját és nyolc vers szakos szövegét. A lap alján pedig a magyarázó szövegben ez áll: „Az elbeszélő részt a kar, a három virág énekét három leány énekli. Egyik legnevezetesebb énekünk. Ez a költői tárgy a nyugati reneszánsz idején bejárta az egész művelt Európát. Így jutott el hozzánk is. A remekműví magyar vers és dallam eszerint mintegy 4-500 éven át maradt fent a nép ajkán.” Eddig tehát rábukkantunk azokra az ihletforrásokra, melyek nyomán megszületett a szobor. A továbbiakban lássuk mikor készült a mű, és hol volt kiállítva. Találtam a hagyatékban két kisméretű kiállítás fotót, ezeken felbukkan történetünk

szoborkompozíciója, az előtérben, magasabb talapzatra helyezve, több más alkotás társaságában. A felvételek 1947-ben készültek egy marosvásárhelyi kiállításon. Fellapozva ezen év kiállítás-katalógusait, rá is bukkanunk a címre. Ebből kiderül, hogy a képzőművészeti kiállítás a Művészek, írók és újságírók egyes szakszervezetének szervezésében nyílt meg a marosvásárhelyi Transsylvania kiállító teremben, megtekinthető volt 1947. november 23. és december 3. között.

És még egy adatra bukkantam László Gyula levelében, melyet Budapestről írt Vetró Artúrnak. Az 1947. október 31-i keltezésű levélben többek között a következőket írja: „Balaskó Nándorról annál többet (tudok – szerk. megj.), mert nyitunk egy új székelyföldi tárlatot Marosvásárhelyen, s oda is hivatalos vagyok. Sokat vívódó fiú, nyáron odahaza volt és zsákokat cipelt. Fizikuma nagyon megduzzadt ettől.” És valóban László Gyulát ott találjuk a zsúriben, olyanok mellett, mint Bordy András, Kádár Tibor, Bene József, Macskássy József, dr. Metz István, Révész Endre. A huszonöt festőt, grafikusot és nyolc szobrászt felvonultató kiállításon csupa azóta már rangossá vált névvel találkozunk. Többet képet és szobrot is kiállítanak, köztük Balaskó Nándor is két pasztell mellett tíz szobrot: Anyaság, Arckép, Vízmérítő, Arckép, Arató ének, Leánykafej, Felszállott a páva, Muzsikáló leány, Első lépés, Virágok vetélkedése. Ez utóbbi, 1946-47 táján készült. Ennek indoklására menjünk kissé vissza az időben.

Miután 1944 végén súlyos szemidegsérüléssel, szinte vakon hazavánszorog, a szomszédos Érmihályfalván vállal rövid ideig igazgatói-tanári állást, majd 1946-ban a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Gimnáziumhoz kerül rajztanárként. Itt már javában készíti azokat a bizonyos magyaros, emeletes szobrait, néhány meg is jelenik a fent említett kiállításon. Ekkor már túl van első nagy sikerén. A háború utáni Erdély képzőművészeinek első számottevő seregszemléjén, a Kolozsvári Múcsarnokban 1947 tava-

Mosakodó nő, 1946

szán, az Erdélyi Szalon kiállításán szobrászati I. díjat nyer. Egy évvel később, 1948-ban újból szobrászati I. díjat nyer a Petőfi-centenárium alkalmából a nagyváradi Múzeumban rendezett képzőművészeti tárlaton emeletes Petőfi-kompozíciójával.

A háború utáni néhány év még szabad utat engedett művészeink fantáziájának, alkotó lendületének. De már közel járunk a szocreál gúzsba kötő, központi elvárásaihoz. 1948-ban Kolozsváron, az első Erdélyrészi Képzőművészeti Kiállítás megnyitójának előtti napon, az összegyűlt művészsereg előtt, Bukarestből jött minisztériumi emberek elemezték ki egyenként a munkákat. Durva kritikák hangzottak el, naturalistázás, formalistázás, a kispolgári csökevények ledorongolása, neves mestereink munkáinak szegyenfalra függesztése, hogy lássák „hogyan nem szabad festeni”. Balaskó Nándor itt kiállított életnagyságú fa szobrát, a Sarlós legényt is lehurrogják. Kikezdik Balaskó népieskedését, népmesés álomvilágát. A reál jellemző építkező komponálással egyelőre felhagy, s így zárul le ez az alkotói periódusa.

Röviden jelzem életének egy olyan momentumát is mely rányomta bélyegét további itthoni karrierjére. 1956 után bátyját, Balaskó Vilmos református lelkész halálra ítélik a Sass Kálmán és társai perében. Balaskó Nándornak sikerül a családjától és költséges szobrászkodásától elvonat, tetemes pénzüsszegek ráldozásával (hisz ekkor már két leánya is megszületett, és például csak Miklóssy Gábortól harmincezer lej kölcsönt kapott, amit részletekben, nehezen, de visszafizetett), Bukarest-Nagyvárad ingázással, ügyvédek fogadásával, fellebbezés benyújtásával a bátyja ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre változtatni.

Szalacson apját, anyját a család cséplőgépe miatt

Napfény, 1967

kuláklistára tették, meghurcolták, a perceptorok mindenükből kiforgatták, a párnát, takarót vitték el betegágyukról, fejük alól. De ez már egy másik történet.

Hogy mennyire kedvesek voltak számára ezek a lelkében-szívében-gondolataiban hordott szobor-álmok-mesék, azt bizonyítja az is, hogy 1970-ben történt disszidálása, s a portugáliai Sintrában való letelepedése után, ottani műtermében újrakészítette mindegyik itthon hagyott „Balaskó-szobrát”. S még újabbak is születtek. A Felszállott a páva, illetve Aranymadár szobrával 1975-ben szobrászati aranyérmét és tizenkilencezer tárlatlátogatótól a közönség nagydíját nyeri el a brüsszeli Art pour tous 75 kiállításon.

Egy levelében leírja, hogyan készített évről-évre mind nagyobb, magasabb szobrokat, eljutva a monumentális szobrászathoz. Műtermében egyre növekvő sorrendbe állította munkáit, vagy ahogyan nevezte őket: gyermekeit. Ezek egyik szép példánya a Virágok vetélkedése, mely nemrég Jakobovits Miklós nagyváradi festőművész hozzáértő, kiváló restauráló munkájának köszönhetően eredeti, szemet gyönyörködtető állapotba került.

A tájainkon harmincegynehány évig elhallgatott, elfeledett művész nevének, munkásságának újrafelfedése sajnos csak 1996-ban bekövetkezett halála után történt meg. Szalacs iskolája felvette a Balaskó Nándor nevet, a község vezetősége dicséretes módon neki ítélte, post mortem, elsőnek a tiszteletbeli polgár címet. Újra megjelenik a sajtóban, rádióban, tévében, könyvekben, lexikonokban, alkotásai hazai kiállításokon szerepelnek, és bőven vannak, akik még emlékeznek rá. Úgy tűnik, nem veszítettük el: Balaskó Nándor hazatért, és végképp a mienk marad.

Báthory Napok Szilágysomlyón

Szüleim sem, én sem vagyunk szilágysomlyói születésűek, ők immár huszonöt éve laknak itt, jómagam pedig életem első tizennégy évét töltöttem ebben a városban. Nagyon kicsi voltam még, de halványan emlékszem rá, mikor 1993-ban, a környéken elsőként „napokat” szerveztünk, a Báthory Napokat, a város szülötte, az erdélyi fejedelem és lengyel király Báthory István emléke előtt tisztelegve, a fejedelem születésének 460. évfordulóján. Ezt immár tizennegyedik alkalommal rendeztük meg 2006-ban. Édesapám mindig jelentős részt vállalt a szervezésből, így jobbra én is személyes ügyemnek érzem a Napokat, ezért választottam ennek a leírását.

A Báthory Napokat az 1992-ben alapított, civil szervezetként működő Báthory István Alapítvány (BIA) szervezi (támogatók, segíteni kész személyek bevonásával) 1993 szeptembere óta. A Napok nem sorolható egyértelműen a ma már majd mindenütt megrendezett falu- vagy városnapok sorába. Kulturális eseményként indult, és bár sok kifejezetten szórakoztató program helyet kap keretein belül, mindmáig megmaradt tudományos–ismeretterjesztő–művelődési célkitűzései mellett.

A kezdetek óta természetesen jelentősen gazdagodott a program (93-ban szombat délutántól vasárnap délig tartott, 2006-ban pedig már majd háromnapos), de a célkitűzés mára sem sokban változott: ápolni Báthory emlékét, és természetesen tartalmas kikapcsolódást nyújtani a helyi lakosság és a több országból érkező vendégek számára. 1994 óta szombat reggel zajlik az orvostovábbképző, majd mindig szerepel a programban egy képzőművészeti tárlat, a szombat esti program rendszerint egy-egy kórus, előadóművész, orgonaművész előadása. Vasárnap reggel a város előljárói a polgármesteri hivatalban rendezett fogadáson találkoznak a vendégekkel, majd közösen részt vesznek a római katolikus templomban tartott ökumenikus istentiszteleten és utána az ünnepélyes koszorúzáson (több évben ezt követte a Nyírbátori Koncert Fúvószenekar koncertje a Várkertben).

Szabó Zsolt, Gáspár Attila, Széman Péter

Dolgozatomban a legutóbbi Báthory Napokat elemzem, amennyiben szükséges, utalok a fontosabb változásokra az előző Napokhoz képest. Az elemzett rendezvénynek részletes leírását a következő fejezetben végzem el.

Szilágysomlyó a Magura lábánál, a Kraszna partján fekszik, a Zilahot és Nagyváradot összekötő úton. A Partium részeként átmenet Erdély és a Nagyalföld között, éppen ebből kifolyólag nem alakultak, nem alakulhattak ki a környéken jelentősebb gazdasági és művelődési központok, az infrastruktúra is elmaradt a térségtől keletre vagy nyugatra fekvő területekétől.

Történelmét tekintve első megemlíthető tény a feltételezett gepida központ, melyre a régészeti ásatások során előkerült kincslelet utal. Am nagyobb hírnévre csupán a Báthoryak korában, a 14. században tett szert. Először 1351-ben említik hivatalos oklevélben Castrum Somlyo néven a várat. A romjaiban ma is látható várkastélyt a 16. században emelték. Ennek a várnak volt lakója a leghíresebb, legismertebb Báthory, az erdélyi fejedelem és lengyel király, (IV.) Báthory István (1533. szept. 27., Szilágysomlyó–1586. dec. 22., Grodnó). A somlyói Báthory-ág 1680-ban Báthory Zsófiával (II. Rákóczi György anyja) végleg kihalt. A későbbiekben megemlíthető történelmi esemény, hogy 1848-ban Bem József tábornok minden valószínűség szerint itt tartotta első beszédét, miután átvette az erdélyi csapatok parancsnokságát.

Végül pár szót a demográfiai adatokról. 1924-ben 6926 lakosa van, ebből még csak 1792 román, 3441 magyar, 1580 zsidó és 113 más nemzetiségű. A legfrissebb népszámlálási adatok szerint összesen 16606-an lakják a várost, ebből 4010 magyar (kb. 3000 református, 580 római katolikus, 430 egyéb), 10553 román és 2043 egyéb, javarészt roma.

A XIV. Báthory Napok

Széman Péter elnök köszöntőbeszédében beszámolt a közelmúlt örvedetes eseményeiről, melyek

Nagy Mihály

Szénási Endre

között első helyen említette, hogy az önálló magyar iskola immár második tanévébe lépett, eredményes első évet hagyva maga után. Az idei év is sok jóval kecsegtet: a gáz bevezetése megkönnyíti a tantermek kifűtését, a tanfelszerelés is bővül. A BIA a Báthory könyvtár iskolába való költöztetésével (is) támogatja a magyar iskolát. Szintén nagy előrelépés, mondotta Széman Péter, hogy végre elkezdődött a Báthory-vár felújítása, s fontosságának még nagyobb hangsúlyt ad, hogy az Erdélyi Műemlékek sorozat első, Báthory-várról szóló füzetecskéje újból napvilágot látott. Ilyen örömteli hírekkel nyitotta meg tehát pénteken, szeptember 22-én kapuit a majd háromnapos rendezvénysorozat, melynek első programja a délután hat órákor kezdődő nemzetközi néptáncfalakozó és -bemutató volt, melyet a Játékkuckó és a Szilágysomlyói Magyar Iskola szervezett. A találkozó résztvevői a szilágycsehi, Szóke Anna vezette Berekenye, a krasznai Bokréta (vezető Osváth Ilona), és az Albertirsáról (Szilágysomlyó testvérvárosából) érkezett Ifjúsági Néptáncszereplő, melynek vezetője Májér Tünde. Annak ellenére, hogy sokak szemében ma nem divat a néptánc, sokan (főként fiatalok) jöttek el megnézni a színes, színvonalas előadást, mely az albertirsaiak számára egyben debüt is volt: most először léptek fel idegen közönség előtt, nem kis sikerrel. A táncoslábúak ki is próbálhatták a látott lépéseket, a bemutatót ugyanis másfél órás táncbáza követte.

Szombat délelőtt két program is futott párhuzamosan. Kilenc órától tizenharmadik alkalommal gyűlt össze a városból, Erdélyből és a határon túlról érkezett másfél száz orvos, asszisztens, érdeklődő, hogy meghallgassa az idei orvostovábbképző előadásait. A rendezvényt a BIA és a Magyar Egészségügyi Társaság (MET) közösen rendezte. Széman Péter megnyitóját Dsida Jenő Tíz parancsolat című verse követte, majd Mikola István (Budapest) MET-elnök szólt a résztvevőkhöz, végül Fekete Szabó András szenátor számolt be a város felforgatásával járó, de a lakosok által már nagyon várt felújításokról. A konferencia elnöke Mikola István és Széman Péter volt. Az első előadó Kiss László csilizradványi (Szlovákia) háziorvos volt, aki A Krasznától a Csendes-óceánig című előadásában Gáspár Ferenc szilágysomlyói világutazó orvos életművét mutatta be. Sajnos elég kevéssé él a somlyóiak tudatában emlékezete, pedig mind irodalmi (több kötetre terjedő útleírásai), mind orvosi munkássága (hajóorvos volt, aki hivatásául a gyógyítást választotta, és ehhez minden körülmények között tartotta magát) figyelmet érdemelne. Mikola István arról beszélt, hogy vajon valódi veszély-e vagy csupán egy tömeghisztéria a madárinfluenzától való félelem. Kihangsúlyozta, hogy a madárinfluenza egy állati és nem emberi vírus, annak, hogy embert is megfertőzzön, akkor áll fenn az esélye, ha egyszerre, együtt van jelen mindkét fajta vírus egy emberben. Ebből kifolyólag elég kicsi a valószínűsége, hogy kialakuljon madárinfluenza-járvány, ennek ellenére a felkészülést jó megkezdeni, ám hisztériára semmi ok. Urbán László (Edelény) a tüdőrák kezelésének lehetőségeiről számolt be, kihangsúlyozva, hogy a passzív dohányzás, a kipufogógázok, vegyi anyagok éppoly veszélyesek e téren, mint például az aktív dohányzás. Ezért fontos lenne a rendszeres szűrés, mivel korai stádiumban még kezelhető, műthető, ám a már nem operálhatók kezelése is szép eredményeket hozhat, meghosszabbít-

hatja a páciens életét. Sipka Sándor (Debrecen) előadása a lisztérzékenységről, annak hatásairól és kezeléséről szólt. A lisztérzékenység általában gyermekkorban alakul ki és egész életen át tart. Fontos, hogy idejében felismerjék, mert kezelés híján halálhoz is vezethet, de gluténmentes diétával teljesen fel lehet javítani a beteg állapotát.

Az orvostovábbképzővel párhuzamosan, 10.30-tól a Magyar Iskolában sor került a negyedik pedagógus-továbbképzőre. A programban előadás és kerakasztal-megbeszélés szerepelt, a tanügyi reformokat vitatta meg a körülbelül 60 résztvevő; a továbbképző moderátorai Kötő József EMKE-elnök, volt tanügyi államtitkár és Szabó István Szilágysomlyói főtanfelügyelő-helyettes voltak.

A délutáni program Hajdu Tamás nagybányai állatorvos rendhagyó tájképeket bemutató fotókiállításával kezdődött a Magyar Házban; majd az Agrár- és Élelmiszeripari Iskolaközpont dísztermében folytatódott a Szilágysomlyói Magyarok Díszlevelek kiosztásával. Életrajzoklevelet kapott Schönstein István volt kántor-helyettes; posztumusz díjban részesült dr. Farnas Géza (1953, Szilágysomlyó – 2004, Szilágysomlyó) orvos, a szilágysomlyói Magyar Baptista gyülekezet elöljárója tizenhárom éven át és Pákai Ferenc (1919, Magyarfodorháza, Kolozs m. – 2002, Kraszna) tanár, „a lármafa élet példája”. Az élők közül kitüntetett Nagy József (sz. 1916, Szilágysomlyó) sportember, a kerékpározás megszállottja; Szénási Endre (sz. 1922, Zilah) kántortanító („az utolsó Szilágysomlyói lévita-kántor-tanító), citerakészítő mester; Nagy Mihály (sz. 1937, Szilágysomlyó) történelemtanár; Vida Katalin tanárnő, a szilágycsehi Tövishát Kulturális Társaság elnöke; Papp Béla (sz. 1936, Dés) tanár, közíró, népnevelő, a 60-70-es években író-olvasó találkozók szervezője Szilágysomlyón; Gáspár Attila (sz. 1949, Szilágypercesény), zenetanár, kórusvezető, publicista; Sepsí József (sz. 1953, Szatmárnémeti) szobrász, rajztanár. A nap fénypontja a debreceni Sol Oriens kórus (karnagy: Deményi Sarolta) ünnepi műsora volt, mely emelkedett, ugyanakkor vidám és könnyed hangulatával méltó befejezése volt a szombati napnak.

Vasárnap reggel kilenc órákor a város elöljárói fogadták a vendégeket, testvérvárosok küldöttjeit a polgármesteri hivatalban, majd mindannyian átvonultak a római katolikus plébániatemplomba, ahol az ökumenikus istentiszteletet megelőzően sor került az új nagyharang felszentelésére. Az istentiszteleten Fejes Rudolf Anzelm premontrai apát és Mike Zoltán szilágysomlyói református lelképásztor prédikált, majd a 16. sz. Báthory István Cserkészcsapat szolgált. Ezt követte a rendezvénysorozat zárása, Báthory István mellszobrának megkoszorúzása, koszorút helyezett el a Magyar Köztársaság kolozsvári főkonzulátusának képviselője, a testvérvárosok küldöttjei, a szomszédos települések, kulturális egyesületek és a házigazda BIA. A rendezvénysorozat, immár nem először, reméljük nem is utoljára a Nyír-bátori Ifjúsági Fúvószenekar koncertje és a Bátor Majorette csoport műsora zárta.

A szokás struktúrája

a. A szokásban résztvevő szubjektumok

A szokásban résztvevő személyeket általánosan három nagy csoportra lehet osztani: aktív résztvevők, nézők és távolmaradók. Jelen esetben, a Báthory Na-

pok, mint szokás elemzésénél mindháromról beszélhetünk, de természetesen, mint legtöbbször, az első kettő között itt sem húzható éles határ.

Aktív részvevőként elsősorban a szervezőket említeném meg, akiknek az egész rendezvény köszönhető, de akik (a hagyományos népi szokásokkal ellentétben) szinte minden programból kimaradnak. Mint fennebb már említettem, a szervezők főként a BIA tagságából (és az orvosok közül) kerülnek ki, de részt vesznek a szervezésben a politikai hatalom képviselői (RMDSZ, szenátor stb.), a (magyar) egyházak, iskolák képviselői is. Mivel a program eléggé differenciált, a szervezők is rétegződnek: az orvostovábbképzőt irányítók közül néhányan bekapcsolódnak a lebonyolításba is, mások nem; az Ifjúsági Báthory Napokat és az ahhoz társuló tevékenységeket a Játékkuckó és a Diáktanács vezetői mellett óvónők, tanítónők, tanárnők. Szintén ebbe a csoportba sorolom az egyházak képviselőit, a bemondókat, a laudációk (Szilágysági Magyarok díszoklevél) és üdvözlők (koszorúzás) felolvasóit is.

Határesetet képeznek az aktív résztvevő és néző között a vendégek, hiszen ők egyes esetekben kiemelt pozícióban jelennek meg: a Szilágysági Magyarok díszoklevél díjazottjai, az orvostovábbképző előadói, a képzőművészeti tárlat alkotói, előadóművészek, énekesek stb.; ugyanakkor a rendezvény egészét tekintve csupán nézők.

A passzív résztvevők vagy nézők csoportja igen inhomogén, és a teljes háromnapos programot tekintve nem lehet egyetlen csoportba sem besorolni őket, csupán érdeklődők. Am részeire bontva megfigyelhető bizonyos tagolódás (nem beszélék itt még egyszer a vendégekről, mert ők, mint fennebb leírtam, teljesen külön csoport). Az Ifjúsági Báthory Napok közönsége gyerekekből, fiatalokból áll főként (bár a programok idősebbeknek is szólnak, de mivel a programfüzetben ifjúságiként szerepel, azt hiszik, csak gyerekeknek való); a tudományos ülésszakok (orvostovábbképző, pedagógustovábbképző stb.) résztvevői jószerivel szakmabeliek (csupán elvétve akad teljesen laikus hallgató) vagy diákok; a képzőművészeti tárlatot is főként az értelmiségi réteg látogatja, meg néhány diák; talán a szombat délutáni műsor mozgatja meg jobban a közönséget, ahol a nézők csoportját a Szilágysági Magyarok oklevelek díjazottjai is kiegészítik. A tulajdonképpeni nagyközönséget lényegében csupán két esemény vonzza: a vasárnap délelőtti istentisztelet és koszorúzási ünnepség valamint a Fúvószenekar koncertje (melyet néhány évben várjáték vagy felvonulás is követett). Ezekben az utóbbi esetekben tényleg teljesen, mindenféle (etnikai, társadalmi, korosztályi) tekintetben vegyes csoportról beszélhetünk, mely résztvevőinek jelentős része „csupán” a szórakozás, a felhajítás, a cirkusz miatt látogatja meg a rendezvényt.

Szólnom kell még a távol maradókról, hiszen szinte a legnépesebb csoportot teszik ki. A Báthory Napok rendezvénysorozatán természetesen nem kötelező a részvétel, úgyhogy mindenki saját maga dönti el, hogy ellátogat a programokra vagy sem. Am véleményem szerint megemlítésre méltó az a nagyfokú passzivitás, mellyel a lakosság egy jelentős hányada (köztük nagyon sok értelmiségi) viszonyul a Napokhoz. Nagyobb városban, ahol a lakosság száma nagyságrendekkel nagyobb, és egy évben több kulturális rendezvényre is sor kerül, talán föl-

sem merül ez a kérdés. Egy ilyen kis városban viszont furcsállom, hogy az értelmiségiek sem érzik szükségét, hogy legalább egy évben egyszer részt vegyenek különböző kulturális programokon.

b. A szokás tér- és időhasználata

Bár nem állíthatjuk egyértelműen, hogy centrális szokásról beszélünk, hiszen a különböző események különböző helyeken kerülnek megrendezésre, mégis, a Báthory Napoknak, mint szokásnak, erős szociopetális szerepe van. Gondoljunk csak arra, hogy sok, egyaránt Szilágys megyében élő ember csupán ebben a néhány napon találkozik egymással az év során, hogy a távolabbról (más megyéből vagy országból) érkező vendégekről ne is beszéljek. A térhasználathoz annyit fűznék még hozzá, hogy mindig a város kiemelt pontjain, épületeiben van egy-egy rendezvény (kultúrotthon, Magyar Ház, Városi Kórház, különböző iskolák, Polgármesteri Hivatal, Várkert). Az időhasználat tekintetében kiemelendő, hogy a rendezvény minden évben Báthory István születésnapjához (szept. 27.) legközelebb eső (általában utolsó) hétvégén kap helyet.

c. A szokás funkciói

A rendezvény alapvető funkciói tulajdonképpen megegyeznek a BIA és a szervezőbizottság által támasztott célkitűzésekkel: ápolni a lengyel király Báthory István emlékét, és tartalmaz szórakozást nyújtani a város lakóinak és minden érdeklődőnek. Ezen túlmenően fontos szerepet tölt be a már meglévő interperszonális és szakmai kapcsolat ápolásában és újjak teremtésében; lehetőséget nyújt a tudományos újdonságok megismertetésére és megismerésére; bemutatkozási lehetőség kezdő (és nem csak!) alkotók számára. Egy ízben a Napok nyújtott keretet arra a kerekasztal-megbeszélésre, melyen Románia és Magyarország akkori egészségügy-miniszterei, Hajdú Gábor és Gógl Árpád is részt vettek, neves svájci, németországi, magyarországi és hazai orvosok társaságában – vagyis határokat átvéelő szakmai tanácskozásra.

Mindezekon túlmenően a Báthory Napoknak a somlyói (és környékbeli) magyarságot tekintve közösségmegtartó, az identitás (fel)vállalására és megtartására ösztönző szerepe is van, hisz, mint említettem, ez az a fórum, ahol a megyéből és annak határain, sőt országhatárokon túlról is érkező értelmiségiek, egyszerű polgárok, a városiak találkozhatnak.

Összefoglalásként csupán szubjektív érzéseimet és a családban hallottakat tudom leírni. Mikor 1993-ban elindították a rendezvénysorozatot, az akkori szervezőknek (javarészt ma is ők) az volt az álmuk, hogy hagyományt teremtsenek. Nem fejezték ezt ki ilyen szavakkal, de tervezték, hogy minden évben rendeznek egy emlékünnepséget Báthory István tiszteletére. Hogy ilyen mérvű és színvonalú esemény lesz belőle, valószínűleg ők sem gondolták. Én gyerekként azzal a tudattal nőtem fel (szinte, mióta eszmélni tudok), hogy van a Báthory Nap, van egy olyan hétvége az évben, amelyről eleinte csupán annyit tudtam, hogy a szüleim nagyon elfoglaltak, később pedig aktívan is részt vettem és veszek benne, egy olyan hétvége, melyen magam is találkozhatok kedves ismerősökkel, barátokkal.

Száz éve hunyt el Koncz József, a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára és könyvtárnoka

Koncz József a marosvásárhelyi ev. ref. kollégium latin irodalom tanára 1829. november 11-én született Bözödön és 1906. március 3-án hunyt el a székely fővárosban, 77 éves korában.

A székelykeresztúri unitárius, majd a marosvásárhelyi református kollégium után kolozsvár-nagyenyedi teológiai tanulmányok, majd külföldi egyetemek látogatását követően gyökeredzett meg Marosvásárhelyen. Közel másfél évtizedes segédtanári beosztás után 1874-ben rendes tanárként Szükséges-e az ó-klasszikus nyelvek tudása és ismerete című értekezésével foglalta el katedráját. 1856–57-ben, majd 1872–73-ban tanári működése mellett rendezte a kollégium nagykönyvtárát, címtárazta a két rendezés között felgyűlt anyagot. A könyvtár katalógusán kívül összeállította az ott levő halotti beszédek címjegyzékét is. Sorsa a kollégiumon kívül a Teleki-tékával és a Teleki család levéltárával is összekötötte, mindkettőnek – akkori kifejezéssel – öre lett. A Teleki-könyvtárban azzal örököltette meg szakmai hírnevét, hogy elkészítette kartofilaceumainak és miscellaneáinak címtárát.

Szorgalmára, munkaszeretetére jellemző adatként 1875 és 1905 között több mint tizenöt folyóirat munkatársaként tartották számon. Életműve számbavételénél tanári munkálkodása mellett fontos kutatói és publikációs tevékenységet fejtett ki a művelődés-, irodalom-, egyház- és gazdaságtörténet területén. Tanulmányai, írásai, cikkei, forrásközlései jelentek meg a Magyar Könyv Szemlében, a Typographiában, a Keresztény Magvetőben, a Történelmi Tárbán, A Turulban, a Századokban, az Irodalomtörténeti Közleményekben, a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlében, a Figyelőben, a Hazánkban, a Hadtörténelmi Közleményekben, a Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelőben, a Protestáns Közönyben, a Történelmi Lapokban, a Erdélyi Figyelőben, az Egyházi és Iskolai Szemlében, az Erdélyi Gazdában, a Vásárhelyi Füzetekben és a Székely Lapokban. Máiig forrásként, alapközlésként használható Péchy Simon bibliafordításának közreadása, Senczi Molnár Albert diáriumának, Pápai Páriz Ferenc, I. Rákóczi György naplójának, Enyedi Lakatos Márton krónikájának, Lupuj vajdáról szóló éneknek a megjelenítése, valamint Péchy Simon életrajzára és az erdélyi szombatosságra vonatkozó becses adatai. Legfontosabb műveinek tekinthetők: Bethlen Gábor fejedelem végrendelete (Mv, 1878), A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium könyvnyomdájának százéves története 1786–1886 (Mv. 1887), Tofeus Mihály erdélyi ev. ref. püspök élete (Kv. 1893), A marosvásárhelyi ev. ref. kollégium története (Mv. 1896)

Kelemen Lajos többször is megörökítette naplójában szeretett tanárát. 1906. augusztus „4-én Koncz

bácsit látogattam meg. Majdnem két órát beszélgettem vele. Élgyengült, a memóriája is hanyatlott, de ha irodalmi kérdéstről foly a szó, a szeme ragyog, fel-tüzül, szokása szerint nagyokat s szívből kaczag és egészen a régi. Végig kérdezősködött mindenkiről és mindenről. R. Kiss István számára az 1704-i gyulafe-jérvári gyűlésre kutatgatván, a Teleki-levéltárba is szerettem volna bejutni, s egyfelől azért is siettem hozzá. Gyengesége miatt nem jöhetett el, de az ő írásait előkeresgélte s végiglapozta. Engem a [Kelemen] Jenőben való csalódásom nyomott, s ezzel sok keserű emlék társult a lelkembe még. Annál erősebb volt ezekkel szemben a múlt kedves emlékeinek az a fel-újult erős, szerető és jó érzése, amit az öreg jelenléte megsokszorozott. Eszembe jutott, hogy mennyit köszönhetek neki, s ilyen figyelemmel és szeretettel kísérté sorsom, mióta felnőttem. Akarta, hogy legyen valamivé. A régi jó tanárok ilyenek voltak. Ezért reá is hajtottak a tanulásra, s el is kínoztak, ha kellett, de jóakarattal tették, s ha reám annak idején mint gyermekre keserves percek hoztak s ellenszenvet is költöttek bennem: ma csak hálásan szívvel gondolok reájuk. Mennyi ellentét a mai rideg, osztályzatot osztogató s a többivel nem törődő, lelketlen rendszerrel! Elbeszélgettük ezt is, s mikor eljöttem, sírva búcsúztunk el egymástól. Az öreg össze-vissza csókolt s zokogott, és én is sírtam.”

Az idézett napló megörökítette egykori profesz-szora temetését is, melynek felidézése sem lehet érdektelen. Az említett öreg honvédek jelenlétét az magyarázza, hogy Koncz József a XI. zászlóalj honvédeként részt vett az 1848–49-es szabadságharcban. „Legalább is 1000 ember kísérté ki a temetőbe. A kollégiumnak mintegy 250 tanulója, s az a néhány 1848–49-i öreg honvéd, aki még él, zászlók alatt ment a tanári karral elől. Utánuk még egy annyira menő intelligens közönség, nagyrészt volt tanítványai. A katolikus tanári kar is csaknem teljes számmal megjelent. A koporsó után pedig a nagy női közönség s rokonai jöttek. Az úton mindenfelől csatlakoztak a menethez. Mikor az eleje a temetőkapuban volt már, a vége csak akkor jött a Teleki-könyvtár Borsos Tamás utcai bejárójánál. A Bíró András beszélt s utána a tanári kar részéről Tróznér Lajos búcsúzott tőle el. Sírja a Gecse és Péterffy Károlyé között, a cinte-remben van. Megérdemelné, hogy legalább egy mell-szobor kerüljön reá. Amikor a koporsót letették, a hátunk megett nem messze egy kék cinke kezdett énekelni s ottmaradt mindaddig, míg a pap és Tróznér után az öreg Greskovics a honvédek nevében vett tőle búcsút. Mindegyre énekelt a madár. Még Biás [Ist-ván]t figyelmeztettem reá. Csak az öreg honvédek 3 mozsárlövése riasztotta el. Bezzeg az emberek mások. Horváth József pl. mindjárt a Tróznér beszédje elején

elindult. Bizonyosan várta a kártya-kompánia. Bedóházy János is alig várta hogy mehessen. Mire a földeléshez fogtak, már alig volt a vén Lakatoson s Páll Gusztávon kívül tanár ott. Fájdalmas szívvel távoztam. Egyik legjobb emberemet, s Vásárhelyt legigazabb jóakarómat veszítettem el benne.”

A legméltóbban egykori kedves tanítványa, Kelemen Lajos Erdélyi Múzeumban megjelent nekrológiának befejező mondataival emlékezhetünk meg Koncz

Józsefről. A sorokból kiérződik az a hatás is, melyet tanítványa világlátására és életvitelére gyakorolt az egykori vásárhelyi professzor. „Állását nem szinekúrának, hanem olyan pozíciónak tekintette, amely módot nyújt, de mindenkit kötelez is a tehetségében álló tevékenységre. Ebben a felfogásban élve, holtáig szorgalmasan hordozta az építőköveket a magyar nemzeti kultúra nagy épületéhez.”

SAS PÉTER

„Mindenkori idejük van a zsoldároknak”

József Attila 1924-ben írott Gyémánt című versét kezdi ezzel a sokat idézett sorral. Benne nem egyszerűen a zsoldár, a zsoldáréneklés aktualitására figyelmeztet a költő, hanem annak az áhítatnak a hiányára is, amellyel az Isten által teremtett világhoz közeledni illenék. Emberi gyarlóságunknál fogva hajlamosak vagyunk megfelekedezni nemcsak helyünkről és szerepünkről, hanem lehetőségeinkről is ebben a világban: „Gyémánt hegyen állunk, / De zsebünkben kavicsok vannak”. Figyelnünk kell tehát a zsoldároknak, mert emberi értékeket és örök életigazságokat hordoznak. A költő, korunk modern zsoldárosa a hiten alapuló igazságokat is érvényeseknek tartja, és vallja az egyetemes hit szükségességét: „Mindenkori idejük van a zsoldároknak”. Am, ahogy idővel megkopnak és átértékelődnek az igazságok, megrendülhet hitünk „erős vára” is („Szívünkben a csillag megfagyott”), ilyenkor vissza kell térni a zsoldárokhoz, az égi hatalmak kegyességében reménykedve: „Oldozd fel nyelvünket, mennyei világoosság!”

A hit érdekében tüsténkedő zsoldárszerzőhöz hasonlóan a költő is arra törekszik, hogy igazságokat fogalmazzon meg az emberi létről. József Attila ebben az igyekezetében egyformán hagyatkozik a józan észre és a reményt adó hitre. Zaklatott életpályáján felváltva van jelen mindkét megismerési forma, alternatívát biztosítva a válsághelyzetekben. Bergson olvasva adaptálja költészete számára az eszmélet két ősi formáját: az intuíción és a rációt. Óriási szellemi erőfeszítéseken keresztül jut el a megismerés eme két útjának szintéziséig, hogy az ihletet (a hitet) és az értelmet az egyéni sorskérdések tisztázásának vesse alá. Tverdota György szerint József Attila megismerésbeli kálváriáját három mélyre szántó válságtényező idézi elő az 1933. esztendővel kezdődően: 1) A nemzeti szocialisták győzelme Németországban; 2) Az illegális munkásmozgalmi köröknek egyre nyíltabban elenséges, elzárkózó magatartása a költővel szemben, ami elmagányosodáshoz, elszigetelődéshez vezet; 3) Szántó Judittal való együttlétének egyre nyilvánvalóbb csődje. Mindezt még betetőzi a pszichoanalitikus kezelés első kudarcélménye: „Visszatér a gyermekkorba. Kiszolgáltatja magát a múltnak, az önvádnak, számba veszi az őt ért sérelmeket, beismeri kudarcait, leltározza jóvátehetetlen megállapításait, s egyre jobban bezárkózik az önelemzés, az önmarcangolás körébe”. Az ezt követő 1934. esztendőben mindössze tizennégy verset ír, köztük az Eszméletet, a Falut, a Mamát és néhány töredéket. A valóság kognitív módon történő megismerhetőségének és spekulatív megfogalmazhatóságának válsága a tizenkét ciklusból álló Eszméletben finalizálódik. „József Attila költészetében az Eszmélet egyszerre megfogalmaz és lezár. A

tárgyas költészet legmélyebb, legátfogóbb példája a vers, de egyben határozottan arról szól, hogy érvénytelenedett a tárgyiasság alapelve: a törvény”. Bókay Antal az elmondottakat példázandó a versciklus hetedik darabját idézi: „Én fölnéztem az est alól / az egek fogaskerekére – / csilló véletlen szálaiból / törvényt szőtt a múlt szövőszéke / és megint fölnéztem az égre / álmaim gőzei alól / s láttam, a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”. A költő a felismerést követően az objektív világtól való elfordulásban, és az azt helyettesítő belső tárgyiasságban keresi az alternatívát, arra kényszerül, hogy saját belső tárgyait kidolgozza, felfedezze saját mikrovilágát.

Mint már annyiszor a világirodalomban, József Attila számára is felsejlik alternatívaként a transzcendencia: az Isten utáni vágy. Költészetében mindez zsoldárhargon és zsoldárformában konkretizálódik. Szembesülnie kell azzal a dilemmával, amelyet a középkorban, a zsoldárok idején a duplex veritas elve fogalmazott meg: a transzcendentális szféra megismeréséhez a gondolkodók nem tartották kielégítőnek a tudomány eszközeit és módszereit. Mivel a hit isteni adomány és ésszel fel nem fogható, megértésében nem érhetünk célt észérvekkel. Ehhez hasonlóan József Attila is elismeri megismerési alternatívaként a lélekkel való látást, és a hit képességének megszerzéséért magához Istenhez fohászodik: „Fogj össze, formáló alak, / s amire kényszerítnek engem, / hogy valljalak, tagadjalak, / segíts meg mindkét szükségemben. // Tudod, szívem mily kisgyerek – / ne viszonozd a tagadásom; / ne vakítsd meg a lelkemet, / néha engedd, hogy mennybe lásson” (Nem emel föl). József Attila költészetében mégsem épül fel egy hitközpontú világkép, kételyei támadnak az intuíción illetően is, sajátos istenhite folyamatos közelítések és távolítások ellentétére épül: „Úgy segített, hogy nem segíthetett. / Lehetett láng, de nem lehetett hamva. / Ahány igazság, annyi szeretet. / Úgy van velem, hogy itt hagyott magamra” (Az Isten itt állt a hátam mögött...). Összes verseit áttekintve kitűnik, hogy legalább két tucat vallásos témájú darabot írt, közülük a legtöbb zsoldárhargon vagy gyermekhangon szólal meg (Uram!, Kiáltunk Istenhez, Gyémánt, Imádság megfáradtagnak, Isten, Nem emel föl stb.). Ahogy a kezeit összekulcsoló kisgyermek vagy a teremtő kegyeit áhító középkori zsoldáros, a költő is úgy fordul istenéhez, hol naiv imával és szívből fakadó könyörgéssel, hol pedig perlekedő szavakkal, a megbocsátás és a lelki béke reményében. Istent olyan biztos pontnak képzei az univerzumban, vagy azon túl, ahol menedékre és biztonságra lelhet a földön tévelygő halandó, és ahol az evilági kételyek sokaságára bizonyosság a válasz. A versekből az is kiderül,

hogy nem egyszerű az Istenhez vezető út, hogy lelki gyötrődések és önemészítő kétkedések, bizonyosságok és bizonytalanságok formálják a hitét, ezért alázódik meg sokszor a szeretet koldusaként Isten színe előtt. Ennek a hitkereső kálváriának egyik konkretizációja Az Isten itt állt a hátam mögött... című verse. Az 1937-ben keletkezett költemény összegezése az egész költői életpályán végigvonuló Isten-élménynek. Paradox módon Isten úgy van jelen a költő életében, hogy egyszer sem jelenik meg neki, sőt biztató jelzéseket sem ad. A színe elé kerülni vágyó költő élete végén fogalmazza meg az igazságot, ekkor világosodik meg előtte, ami eddig sejtés volt csupán: „Az Isten itt állt a hátam mögött, / s én megkerültem érte a világot”. Az ily módon megfogalmazott evidencia sem enyhíti a hiányérzetet, a versben lecsapódó paradoxonok tovább éltetik a bizonytalanságot Isten és az őt kereső költő viszonyában. Az embert megváltani és elesettségéből felemelni képes Isten vigasztaló társasága helyett marad a kényszerű magány, az „istentelen egyedüllet”: „Négykézláb másztam. Álló istenem / lenézett rám és nem emelt föl engem. / Ez a szabadság adta értelem, / hogy lesz még erő, lábra állni, benem.”

1934-ből ismerjük Luther Márton 46. dicséretének (Erős vár a mi Istenünk) pályázatra készült József Attila-fordítását. Ez újabb alkalom a költő számára az őt foglalkoztató transzcendens kérdések tisztázására, a társadalmi élet és az intim szféra válságainak kezelésére, hiszen nagyon sok analóg helyzet mutatható ki a 16. század énekszerzője és az őt fordító költő létfelfogása között. A pályázaton való részvételt és a egyházi szöveggel való foglalatosskódást az istenkeresés egyik fontos momentumának tekinthetjük a válságoktól terhes 1934. esztendőben. A 46. dicséret a huszadik századi fordító számára éppen olyan vigaszt nyújthatott, mint szerzőjének a 16. században, hiszen magától József Attilától tudjuk: „Mindenkor idejük van a szoltároknak”.

Luther Márton 1529 októberében írja meg Ein feste Burg kezdetű énekét, és még ebben az évben a Klugesches Gesangbuch című gyűjteményben nyomtatásban is megjelenteti. A 46. sorszámot viselő dicséret valójában német nyelvű adaptációja a Deus noster refugium et virtus latin egyházi éneknek. A lutheri változat történetéhez hozzátartozik az is, hogy legfontosabb énekévé vált a kibontakozó reformáció mozgalmának, és az is maradt a mai napig, sokan a 16. század Marseillesének nevezik. Hamarosan magyar nyelvre is lefordítják; feltehetően az 1540-es években ültette át magyarra egy ismeretlen szerző. Az első fordítást Bod Péter nyomán sokáig Skaricza Máténak tulajdonították, újabban bebizonyosodott, hogy a német protestáns ének jóval előbb keletkezett, mintsem az 1544-ben született Skaricza fordíthatta volna. Nyomtatásban először Huszár Gál 1560-as évkönyvében jelent meg, majd az 1566. évi Váradi Énekeskönyv adta közre és kanonizálta ezt a szöveget. Ezután már a 16. század szinte minden protestáns énekgyűjteményében szerepelt. Azóta több szövegváltozatban és számos újkori fordításban vált közhismertté Luther műve, megválasztották a reformáció emlékünnepének állandó énekévé is. Ha nem is a leg-hívebb, de a megannyi magyar változat közül a legköltőibb fordítás a József Attiláé, amely a protestáns énekeskönyvekben is szerepel fakultatív, énekelhető variánsként.

A versfordításnak is megvannak a maga kötöttségei, Kosztolányi óta tudjuk, hogy gúzsba kötve táncol

az, aki műfordításra szánja el magát. József Attila Luthert fordítva is jogot formál az alkotói szabadságra, a műfordítás kötöttségeiben is megtalálja a módot az önkifejezésre, a költői játékra. Egyik ilyen lehetőség számára a rím. Az eredeti változatban az első versszak első négy sora kereszttrimes, a másik négy pedig páros rímelésű. A fordító a 16. század magyar egyházi énekszerző hagyományaihoz igazodva a kereszttrimeket bokorrímmel helyettesíti, a további sorokban viszont megőrzi az eredeti állapotot. Az utolsó sor belső rímpárja hivatott helyettesíteni Luther ölelkező rímeit: Ein feste Burg ist unser Gott, / Ein gute Wehr und Waffen. / Er hilft uns frei auf aller Not, / Die uns jetz hat betroffen. / Der alte böse Feind / Mit Ernst ers jetz meint, / Groß Macht und viel List / Sein grausam Rüstung ist, / Auf Erd ist nicht seinesgleichen. Vagyis: Erős vár a mi Istenünk / kemény vasunk és vértünk. / Ínségben együtt van velünk, / megvált és harcol értünk. / Kél az ősi rossz / bajvető gonosz, csel vad fegyvere, / erőszak övele. / A földön ő az első.

A rímtechnika mellett József Attila egyéb eszközöket is átvész a protestáns egyházi irodalmi hagyományból, fordításának emiatt markáns intertextualitása van a magyar egyházi irodalommal, de mintha szándékosan nem venne tudomást a 46. dicséret számtalan magyar fordításáról, ill. ezek nyelvi és formai megoldásáról, inkább saját változat kialakítására törekszik, mintsem utánzásra. A német alapszöveget elsősorban szövegversnek tekinti, s igyekszik függetleníteni a dallamtól, felerősíti a szövegretorikát, ehhez előszeretettel alkalmaz klasszikus és modern retorikai és poétikai megoldásokat. Például a „kemény vasunk és vértünk” szövszerkezet egyszerre jelzős metafora és alliteráció, azaz kettős retorikai érteke van. Luthernél hasonló helyzetben találjuk az „Ein gute Wehr und Waffen.” mellérendelő szintagmát. Megjegyzendő, hogy a 16. századi fordítások sorra lemondanak az alliterációról (pl. „És fegyverünk ellenség ellen”). A negyedik versszak szintén a változatos retorikai megoldások révén jut művészi többletthez a fordításban. József Attila a saját invenciónak számító alliteráció mellett szó- és fogalomcserét megarchaizálást is használ: Nehmen Sie den Leib, / Gut, Ehr, Kind und Weib, / Laß fahren dahin, / Sie habens kein Gewinn. Vagyis: Jó hír, nő, család, / jószág, test, világ, / veszhet, vihetik / veszendő kincseik.

A költő valószínűleg a rím kedvéért használja az inverziót, a német Leib-Weib rímpárnak a család-világ változatot felelteti meg. Az eredetihez képest a világ szó egyéni előfordulásnak számít, gyűjtőfogalma az előtte álló anyagi és erkölcsi értékeknek, és ezen kívül megnyit egy hosszabb alliteráció-sort is. A rím másik szópárja, a család szintén kettős költői értéket hordoz jelentéséből adódóan, a régi nyelvhasználat szerint jelenthet gyermeket (németül Kind), az újabb korban pedig teljes családot. Értékelendő kihívásnak számíthat minden versértelmező számára a „jószág” szó kettős jelentése, ill. a szöveggörnyezetből adódó poliszémiaja. A mai olvasónak jelenthet háziállatot (különösen szarvasmarhát és lovat) vagy földbirtokot, de régies jelentéstartalma szerint ennél tágabb jelentésű gyűjtőfogalom, és állhat a vagyon szó helyett is. Ebben az esetben az utolsó sor „veszendő kincseik” jelzős szövszerkezetének szinonimájaként kezelendő. Hasonló korhangulat keltő szerepe van a 16. századi nyelvet idéző „megíteltetett” szenvedő igealaknak a harmadik versszakban. A második szakasz figura etimológiája („esnénk esten”) pedig a magyar nyelv egy még régebbi változatának, az Ómagyar

Mária-siralomnak a retorikáját idézi. Ezzel az énekfordító költő az olvasót a magyar egyházi énekköltészet több évszázados hagyományába kapcsolja be.

Az aktualizáló olvasat körébe tartozónak tekinthetjük a „der Fürst der Welt” birtokjelzős szöszkerkezethez társuló értelmezéseket. A 16. századi német vagy magyar protestánsok számára egyaránt jelenthette a római pápát és a török szultánt, nem véletlenül fordítja a Nagyvárad-i Énekeskönyv a „föd bálvány”-ként magyar nyelvre. József Attila 1934-es „világi úr” fordításváltozata újabb aktuális értelmezést kínál saját kortársai számára; a nemzeti szocializmus európai előretörése miatt aggódó olvasó Adolf Hitler alakját dekódolhatta a szövegből. Elképzelésünket támogatja az a szövegkörnyezet is, amelyben a szöszkerkezet előfordul: „A világi úr / tombolhat vadul”. Visszacsatolás révén az értelmezői tudatban felidéződnek és többletjelentéssel egészülnek ki az első szakasz hasonló jelentéstartalmat hordozó szöszkerkezetei. A 16. századi fordítás a német eredeti nyomán („der alt böse Feind”) a korabeli közvéleményt foglalkoztató és emotív értékeket hordozó „ellenség” kifejezést használja, mely egyaránt jelenthette a reformáció és a nemzet ellenségét. Ebben a kontextusban átértékelődik „Isten, a szabadító” értelmező jelzős szöszkerkezet, továbbá a vele értelmileg szorosan összefüggő „a mi régi ellenségink” kifejezés, valamint a negatív értékertalmú felsorolás: „háborúzás, erő, fegyver, csalárdság”. József Attila a fordításban a tágabb jelentésű „ínség” magyar megfelelőjét használja a német „Not” kifejezésnek, ez egyaránt jelenthet fizikai, lelki és szellemi szükségletet és nyomorúságot. A fordító a maga lehetőségei szerint értelmezi is ezt a tágabb jelentésű fogalmat („Kél ősi rossz / bajtő gonosz”), majd az eredeti változathoz kölcsonzótt formai eszközökkel minősíti is („Csel vad fegyvere, / erőszak övele”). Mintha a fordító azt sugallná, hogy a 20. században újra időszzerűvé vált a hitnek (általában a kereszténység értékeinek) és a nemzeti értékeknek a 16. században egyszer már megfogalmazott feltétele a „világi uraktól”.

A verszárlatként szereplő negyedik strófa valójában a próbák sorozatát kiállt hit, „az erős vár” újrafogalmazása, ugyanakkor az előzmények tömör összefoglalása. Ebben a retorikai törekvésben döntő érvényű a szakasz második fele, amelyben az énekszerző egymás mellé állítja az anyagi világ múlandó értékeit és a mindenkor maradandó istenhitet. Előre vetíti a megígért túlvilági üdvösséget, megerősítve a kortársak hitből táplálkozó eszkatologikus világgképét: „Nehmen sie den Leib, / Gut, Ehr, Kind und Weib, / Laß fahren dahin, / Sie haben kein Gewinn, / Das Reich muß uns doch bleiben” (Luther Márton). „Gyermekek, nőt testi éltet, / Hírt és jólétet / Elvihet, lenyelhet / A föld gonoszsága. / De megmarad Isten országa” (Nagyvárad-i Énekeskönyv). „Jóhír, nő, család, / jószág, test, világ / veszhét, vihetik / veszendő kincseik / miénk marad az Ország” (József Attila). Benkő Samu tanulmányban hívja fel figyelmünket arra, hogy a 46. dicséret különböző változataiban végigkísérhető a summum bonum, a legfőbb jóról megfogalmazott erkölcsfilozófiai megállapítás. Forrása Georg Ziegler Discurs de summo bono (magyarul A legfőbb jóról, Szenczi Molnár Albert fordítása 1630-ból) 16. századi latin nyelvű munkája, amely arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi az emberi élet méltó célja és értelme. Számba veszi a test javait jelentő fizikai élvezeteket, a szerencse adományait (gazdaság, dicsőség, szépség, rang, hatalom) és az ember

szellemi képességeit. Végkövetkeztetése természetesen az, a világi értékek közül egyik sem méltó arra, hogy summum bonum legyen. A legfőbb jó egyedül az Isten és a hozzá köthető erkölcsi értékek, az üdvözüléshez egyedül hitre van szükség.

Karl Barth német protestáns teológussal szólva József Attila fordításáról is elmondható, hogy „a szív szabadságában” született, íródott újra a református ének. Fordítás közben alkalma lehetett átérezni, hogy milyen szabadságot adhat a protestantizmus a hitben, ugyanis „a görögkeleti vallásban / nyugalmat nem lelt, csak papot”. Olvasmányaiból is megtapasztalhatta, hogy a magyar irodalmi hagyományban a szükség, üldöztetés, szorongatást szenvedő költők Istenhez hajolnak, és a zoltárok hangján szólnak meg (Balassi Bálint, Kölcsey Ferenc, Ady Endre és mások). A késő középkori német zoltárszöveg újrafordításával és közzétételével néhány olyan dogmatikai kérdés is újragondolásra kerülhetett, amelynek a két világháború közötti válságokkal terhelt magyar társadalom adott időszzerűséget. Ilyen például Luther teológiájának egyik alaptétele, a „sola fide” (magyarul: egyedül a hit üdvözít). A hitnek arról a fajtájáról van szó, amely nem az ember cselekedeteiből, hanem egyedül Isten kegyelméből fakadhat. Amint láttuk, József Attila is a személyiség egzisztenciális kérdésekként kezeli az Istenbe vetett hitet, és a bergsoni intuíción keresztül építi bele saját költői világába. Teszi mindezt azzal a céllal, hogy elhárítsa az alkotó cselekvés elé tornyosuló akadályokat, és feloldja a különféle válsághelyzeteket. Sik Sándor a költőnek éppen erről a hitbeli szándékaról értekezik 1948. évi akadémiai székfoglalójában és fogalmaz mag axiómaszerűen az egész életműre érvényes megállapítást: „még azon az egyik helyen is, ahol lázadó szóval támad ellene [ti. Isten ellen], áttetszik a hit és imádat visszajára fordított élménye”. Az egzisztenciális válságokkal küszködő költő olyan kegyelmi állapotként fogadja az Istentől nyert hitet, amely azonos vagy legalábbis rokon az ihlettel: „Boldog hazug, kinek van istene, / ki retentetes, de maga a jóság; / kinek sebet kap reszkető keze, / ha leszakítja a tilalmas rózsát // Boldog hazug értetlen szelleme / a meg nem fogant, ártatlan valóság; / pihen rajta a mindenség szeme; / bámulja őt, az öröklét lakosát” (Boldog hazug...). A lutheri elvárások szerint az Istenbe vetett feltétel nélküli hit teljes embert kíván, ám József Attila nem adja fel költői szabadságát a hit szabadságáért sem, ezért gyakran folyamodik önvizsgálathoz istenhitének ügyében: „Én nem lelem szívemben, sem az égben / se halott fényű istentelenségben / szívdobogással ringatom magam” (Boldog hazug...). A saját istenhitét vizsgáló költő egy másik versében már magához az Istenhez folyamodik ítéletért: „Intsd meg mind, kiket szeretek, / hogy legyenek jobb szívvel hozzám. / Vizsgáld meg az én ügyemet, / mielőtt magam feláldoznám” (Nem emel föl).

Tverdota György hívja fel a figyelmünket az 1934. őszén írott József Attila-versek világgképváltozására: ezeket olvasva azt tapasztaljuk, hogy a mindenre elszánt, lábát az ellenséges világgal megvető férfi egyszerre leteszi a fegyvert, megadja magát. Belátja, hogy korábbi kemény, jón-rosszon túllépő magatartásának továbbviteléhez nincs ereje, és ez az új állapot egyre erősebben hatalmasodik el rajta, és egyre több teret követel költészetében. Nincs ez másként istenes verseiben sem.

Nagyenyed különleges fái

„Felvinc és Enyed között egy kis bérci patak vágja keresztül az utat, melyen most tartós kőhíd van építve. A híd mellett kétfelől a patak oldalában emelkedik két roppant fűzfa, és ezen két fűzfának történelmi emléke van. Hét emberivadék látta azokat felnőni, s ivadékról ivadékra szállt a történet, s maig is úgy emlékeznek arra, mintha csak a mi életünkben történt volna” – így kezdődik Jókai Mór híres elbeszélése, A nagyenyedi két fűzfa. Nagyenyed nevének hallatán szinte mindenkinek a két fűzfa jut eszébe. A fák Enyed és Miriszló falu határán egy kis patak partján álltak, amikor Kővári László társaságában ott járt az író. Az eredeti példányok már elpusztultak, de az 1704-es események háromszázadik évfordulóján újraültették: két csemetét a régi fák helyére, kettőt pedig a kollégium tornakertjébe. A hely szemrevételekor találtunk ugyan két nagyon öreg fűzt, de utánanéztünk és megtudtuk, hogy ez a faj nem él százötven évnél többet.

Élő és holt fossziliák...

A nagyenyediek viszont egy másik fapárost is számon tartanak. Iskolánk tornacsarnoka előtt áll két százéves páfrányfenyő (Ginkgo biloba), egy hím és egy női egyed. Valószínűleg a tornacsarnok befejezését követően, 1898 után ültették oda, de pontosabb feljegyzéseket nem sikerült találni. Kétklaki lombhullató fák, legfeljebb 30 m magasak. Átmenetet képeznek a páfrányok és a fenyők között, amint azt a nevük is mutatja. Ezt a fajt általában dísznövényként ültetik, Kínából származik, ahol a buddhisták szent fájukként tisztelik. A csontos magot kellemetlen szagú húsos magburok veszi körül, a lehéjazott magot táplálkozás céljából is hasznosítják. Egyetlen fajból álló növényosztályt, családot és nemzetséget alkot. Különlegességnek számít a levelek főér nélküli ereze, amely legyező alakba indul szét a levélalapról. Mindez jól látható, ha a levelet fény felé tartjuk. Levelei sokoldalúan felhasználhatóak a gyógyászatban: sebek, hályog, emésztési zavarok, vérhas, asztma kezelésére. A ginkgo úgy néz ki, mint a krétakori rokonai százmillió évvel ezelőtt, ezért a botanika élő kövületnek, fossziliának tekinti.

Van igazi fossziliánk is. Iskolánk természettudományi múzeumát Benkő Ferenc alapította 1796-ban. Többször is súlyos pusztulás érte, de részben sikerült visszaállítani. A gyűjtemény legkülönlegesebb darabja a Sabal maior pálmakövület. Nincs olyan diák a kollégiumban, aki legalább egyszer ne látta volna ezt a csodálatos kövületet és ne esett volna a varázsába. Nemcsak a diákok fantáziáját ragadja meg, költő-tanárunkat Áprily Lajost is versírásra ihlette:

„Élő pompája, láttad-e, mi lett?
Kőgyűjtemény-dísz. Pálmakövület.[...]
Hiába óvlak, elrepiül nyarad.
Világok térnek vissza nélkülled.
Melegségedből ennyi sem marad:
Sabal maior – Pálmakövület.”

(Áprily Lajos: Ma milyen szép vagy)

közvetben nagyon élesen kirajzolódik a levél ereze.

...ami ugyancsak eltűnt...

Több irodalmi alkotás bizonyíték arra, hogy Enyeden régen mandulafák (Prunus dulcis) is voltak:

„De a mandulafát, amikor magában
Áll az Órhegy-aljban, halavány ruhában
Mindenüvé vittem-elviszem a sírig.”

(Berde Mária: Enyedi emlék)

vagy

„Ha ritkul fenn a Csóványos hava
és kertekben a mandulafa
felvette rózsaszínű köntösét,
forsythiátok csupa sárga láng,
langyos széllel köszönt a nap reánk
és jószag száll a völgyben szerteszét,
lenn gurguláz a megduzzadt patak.”

(Áprily Lajos: Hívogató vers)

Már kipusztultak, de egykor szervesen összefüggtek az Órhegy képével és a halandók ószinte csodálatát élvezték. Tény az is, hogy egy Nagyenedtől pár kilométerre található faluban, Becében, az emberek a kajszibarackot nevezték és nevezik a mai napig is mandulának, hiszen rózsaszínű virágja sőt a magja is nagyon hasonlít egymáshoz. Kutatásaim során kiderült hogy régen a kollégium tulajdonát képező csombordi szőlősökben volt mandulafa. Két fajtája volt ismeretes: a keserű és az édes mandula (Prunus dulcis). A keserű fajtát szappangyártásra használták, az édeset pedig, mivel ehető, gyakran fogyasztották a szőlősökben dolgozó tanárok és diákok. Állítólag még most is vannak mandulafák Csombordon de erről nincs megbízható adatom.

A különleges fák sorából nem maradhat ki a Bethlen-fa sem. Ez egy öreg, terebélyes tölgyfa, amely Enyedtől 10 kilométerre, a Szabaderdón található. Sajnos 1990 körül kiszáradt, de még áll. A legenda azt tartja, hogy Bethlen Gábor vadászatai során ennek a fának az árnyékában pihent meg és gondolkodott el az élet ügyes-bajos dolgain. Más források szerint Bethlen Gábor a lovát kötötte ehhez a fához. Mindenképpen iskolánk alapítójához kötődik. Sokáig a kollégiumi tanárok és diákok zarándokhelye volt. Minden évkezdés után kísértáltak az öreg tölgyhöz, ott letelepedtek, uzsonnáztak, játszottak, énekeltek, este pedig hazamentek. Sajnos ez a szép hagyomány hanyatlik, az egész iskola már nem vonul ki a fához és nemsokára már nem is lesz mihez, mert elkorhad. Napjainkban osztálykirándulások, egyéni utazások során el-ellátogatnak a diákok a „Szabaderdő remetéjé”-hez.”

... és ami megmaradt

A kollégiumtól nem messze van a sétatér, ahova gyakran járnak az emberek. Ott áll az emlékmű is, amelyet a labancok elleni harcban elesett diákok tiszteletére emeltek. Körülötte hatalmas öreg fák magas-

lanak, amelyek talán a holtak nyugtát őrzik: mezei juhar (*Acer campestre*), korai juhar (*Acer platanoides*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*), vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), rezgő nyárfa (*Populus tremula*), szilfa (*Ulmus minor*), erdei fenyő (*Pinus sylvestris*). A fák több, mint százévesek, egész kis erdőt alkotnak.

*„De szomorú a régi Sétatér!
Ősz van, szomorú őszöntúli ősz;
Ősszenéznek a régi-ismerős
Juharfák – „lám, mindenki visszatér!”
„Ihol vén koldus-patkolta tönk,
Ihol a kőpad, mely sírkő vala
Ihol a sétatér alkonyata,
Melybe ismét belemérlhetünk!”*

(Jékely Zoltán: Álom a sétaterről)

Az érdekesség az, hogy az iskolához tartozó tornakertben is hasonló fák vannak. Ez arra utalhat, hogy egyszerre ültették.

A tornakert felújítására már több kísérlet is volt, de ezek nem bizonyultak időállóknak, problémát okozott az öntözés, ezért a csemeték kiszáradtak. Iskolánk 375. évfordulója alkalmával a tornakertet botanikus kertté akarták avatni, de ez a kísérlet is kudarcba fulladt, hiszen a temető felől a kerítés nincs megfoltozva, így szabad a bejárás mindenki számára. Ezt az idegen gyerekek ki is használják, a tornakertünkbe járnak focizni. Ugyanabban az esztendőben minden fa egy kis táblácskát kapott, amelyen a fa neve állt. Sajnos már azok sincsenek meg, valószínűleg a gyerekek leparittyázták.

1990 után az iskola udvarára, körbe fekete eperfákat (*Morus nigra*) ültettek. Ezek szomorú eperfák fajához tartoznak. Jellegzetessége, hogy ágai lefele hajlanak, akárcsak a szomorúfűznek. Ennek az alacsony, lombohullatós fának a törzse görcsös. Kérge sötétbarna, szálkásan barázdált. Eglaki növény. Sötétvörös, ízletes termése a levél virágtakaró részeiből fejlődik ki, a baromfik és madarak kedvelt eledele, de a gyerekek is szívesen fogyasztják. Terméséből szörpöt, lekvárt, zselét, befőttet készítenek, de pálinkát is főznek. Könnyebben lehet öntözni őket, így meg is maradtak, mai napig díszítik az udvart.

Fa remeték

A csoportot alkotó tornakerti és sétatéri fák közül itt-ott előfordulnak magányos, de annál feltűnőbb egyedek is. Ezek közül talán a legérdekesebbek a volt Zeyk kúria, az úgynevezett Burg udvarát ékesítik. Az egyik a kollégium páfrányfenyőinek nagyobbik testvére, sajnos nemét nem sikerült megállapítani, de vasos törzse inkább női egyedre utal. A másik nagyobb és talán öregebb is, egy juharlevelű platán (*Platanus x hybrida*). A faj eredetét a szakemberek vitatják. Egyesek a keleti és a nyugati platán hibridjének, mások pedig csupán az első faj változatának tartják. Magassága több mint 30 méter, kedvező körülmények között akár a 40 métert is meghaladhatja. Törzse egyenes, kérge jellegzetesen világos és foltos. Levelei 15-20 centiméter hosszúak, s néha szélesebbek, mint amilyen hosszúak. Jól hasznosítható: barnás színű fájából értékes bútortekát készítenek.

A volt megyeháza környékén is szomorkodik egy ritkaság a feketefenyő (*Pinus nigra*). Örökzöld, túle-

velű, eglaki fa, magassága kb. 20-30 m lehet, a miénk csupán 5 m körüli. A kéreg a fiatal fákön még sima, később nagyon durván barázdált, pikkelyesen repedezett lesz. Többnyire már a fiatal fákön is kormosan fekete (innen kapta nevét a fa). A legtöbb feketefenyő fája nagyon gyantás, ezért bútorfának nem alkalmas, építőanyagként, cellulózként hasznosítják.

Városunk központi lakónegyedének építése során szerencsére megkegyelmeztek egy másik ritka fának egy óriás fekete diónak (*Juglans nigra*). Hazája Észak-Amerika, ahol kedvező feltételek mellett 50 méter is lehet. A miénk csupán 20 méteres. A kéreg a fiatal fákön szürke, az idősebbeken sötétbarna vagy majdnem fekete. A levelek páratlanul szárnyaltak, 30-50 cm hosszúak, 3-5,5 cm hosszú, szőrözött, a csontár durván bordázott, nem felnyíló. Nálunk díszfa.

Nem annyira ritka, de feltűnik azzal, hogy mindenek fölé magaslik egy százéves közönséges luc (*Picea abies*). Nagyenyed alig 250 méter magasan fekszik a tenger szintjéhez viszonyítva, tehát nem tekinthető a fenyő hazájának, ezért biztos valaki odaültette. Ez a példány legalább 40 m magas, de egyesek elérhetik a 70 métert is. A kérge rézszínű, sima, később repedezett. A tűlevelek 1-2,5 cm hosszúak, kihegyezettek szúrósak. Ipari jelentősége miatt tömegesen telepítik. Ez a karácsony jellegzetes fája.

Miért szeretik Enyedet a fák...

Mivel Enyed közel van az Erdélyi-szigethegységhez, itt különleges mikroklima alakult ki. A hegyek megállítják a nagy szeleket, ezért az időjárás melegbb, a telek enyhébbek, mint az ország sok más részén. A város földrajzi fekvésének köszönhetően a növényvilág is gazdagabb, egyaránt megtalálhatóak a meleg- és hidegtűrő növények. Erre bizonyosság a platánfa, mandulafa.

Nagyenyeden hagyománya van a gyümölcsfatermesztésnek. Az első gyümölcsfa gyűjteményt Veress István, kollégiumi énektanár alakította ki az Akasztófa-dombon. Fia, ifj. Veress István kolozsvári egyetemen gyümölcskertészetet tanított. Álma az volt, hogy egy régi gyümölcsfa kollekciót hozzon létre, ahol például batul, aranypármen, london-pepping, ponyik, bőralma, jonathán, gyógyi piros, kláralma lett volna. Terve sajnos nem valósult meg.

1900 körül jött létre az Ambrosi-Fischer gyümölcs- és díszfa telep, amelynek igen összetett, sokoldalú szolgáltatásai voltak. Facsemetéket, rózsákat, különböző cserjéket, parkfákat, virágokat, sövény- és kúszónövényeket, szőlőfajtákat termesztettek és adtak el. Ezen a telepen ifj. Veress István vezetőfőnök volt. Ez egy nagyon szép és hasznos vállalkozás volt, amely szépen fejlődött, a rendszerváltáskor azonban a termesztés csökkent, de még ma is messze földre viszik innen a különböző gyümölcsfákat.

... és az emberek?

Nagyenyed kertészetéről is híres, de legnagyobb hírnevét a szőlőtermesztésnek köszönheti. Nem hiába írta Kányádi Sándor a következőket:

*„Hogy s hogy nem, de egyszer,
Kolozsvárra jövet*

Eleveszett az úton,
El a török követ.
Pedig egyenest az
Iisztambuli öreg
Szultántól jött volna
Ha megjön a követ."

A szőlő fontos helyet foglal el minden enyedi ember életében. Az Erdélyi-érchegység az Enyed környéki dombokat megvédi a hideg légáramlatoktól, így a hely alkalmas szőlőtermesztésre. Az enyedi bor messze földön híres, a szőlőfajták is remek hozzáértéssel termelődnek. Őshonosnak számítók fajták: Furmint, Kővér, Királyszőlő, Hóvíz, Járdovány, Királyleányka, Fehér leányka és Bakator. Ezekon kívül a 19. században a következő fajtákat hozták be: Olasz és Rajnai rizling, Piros tramini, Sauvignon, Neuburgi és Ottonel muskotály tudjuk meg Csávossy György könyvéből (Jó boroknak szép hazája, Erdély. Bp., 2002).

Annak a bizonyos követnek különös sorsa lett:

„Gördítsük le hát a
Titokról a követ:

Vénséges vén pince
mélyén ült a követ.
Lement a pincébe
– elég is a szöveg! –
s még most is ott iszik
az elveszett követ."

(Kányádi Sándor: Az elveszett követ)

Manapság is gyakran elfelejtkeznek magukról azok, akik valamelyik borospincét meglátogatják!

Képzeltbeli utazásunk végén ismét a fűzfáknál kötünk ki, amelyek Nagyenyed múltját, jelenét és jövőjét egyaránt meghatározzák: „És ezen történetnek száz és ötven esztendeje immár, s a két fűzfa folyvást zöldül a víz medrében. Hajdan a kollégium kényelmes mulatólakot építete e fűzfákhoz, hova kijártak szép nyári napokban a tanulók, elmondva egymásnak a regét a két fűzfáról s elénekelve, hogy: „Erős várunk nekünk az Isten!”– írja ugyancsak Jókai Mór a nagyenyedi két fűzfában.

MAXIM ORSOLYA

Erdély legszebb arborétuma

„A piskitelepi városközpont felé haladva már a vasúti átjáróról látni lehet a fehérre meszelt régi kúriát. A 19. században épült. Északi oldalán egy *Celtis australis* (déli ostorfa) látható. A kerítéstől az épület felé *Juniperus sabina* (nehézszagú boróka) kúszik. A feljárt kőpárkányánál tekemák, az oszlopos oldalán kékakác fut fel a tetőzetig. Mindkét kapu közelében nagy *Forsythia suspensa* (bókoló aranyfa) bokrok sorakoznak. Nagyok, hiszen már gyermekkoromban is alatta játszottunk.

A kúria északi oldalától kb. 30 méternyire végződik a piskitelepi plató, onnan hirtelen, 15 méteres lejtőn leereszkedünk a Maros árterére. Az arborétumot egy malomárok osztja ketté alsó- és felső-kertre. Ennek vize Batiz falunál ágazik ki a Sztrigyből. Az alsókertet a Maros-kanyar öleli, jobban mondva ölelte körül. Helyesebb múlt időben írnom, hiszen a 70-es árvíz után a Maros új medrét vágott magának. A malomárok és a nagy tó között található a legnagyobb *Magnolia acuminata* (liliomfa): 1968-ban egy pusztító szélvihar teljesen összetörte a liliomfa koronáját, de azóta, szerencsére, új koronát növesztett."

Így kezd a piskitelepi arborétum leírását a park utolsó tulajdonosa Ócskay István fia, Ócskay László, majd folytatja:

„Menjünk most a kúria észak-keleti sarkától kelet felé. Egy öreg óriás *Thuja plicata* (óriás életfa) mellett haladunk el. Érdekes megfigyelni, hogy alsó gallyai mind legyökereztek és megvastagodtak. Bambuszok következnek. Az 1900-as esztendőben még 13 bambuszfajta volt a kertben, ma már alig tudtam 5 fajtát összeszámolni. Az új virágház előtt, egy keskeny ösvényen lekanyarodunk. A szerpentin első kanyarulatában egy *Xantoxeras* áll, de talán, érdekesebbnek tűnnek a közeli *Pinus strobusok* (simafenyők). Túlfelől, bokrokkal és fákkal körülöve a *Chunungamia chinensis* egyetlen szabadban élő példányát láthatjuk Románia területén. A malonárokhoz közel a füves térségben, öreg akácfa; koronáik csonkon ülnek; ezek lehet-

nek az első *Robinia pseudacaciák* (fehér akácok), amelyeket annak idején Magyarországon ültettek.

A Géjza-forrás felé haladva, egy *Magnolia macrophyát* láthatunk (egyedi példány), majd egy kék akáccal befutott fiatal *Taxodium distichumot* (mocsári ciprust). Törpe bambuszok között haladva elérjük a következő tavat. Platanfák, bambusz csoportok, fenyők, magnóliák mindenütt. Feltűnik egy *Diospyros virginiana*, majd tőle nem messze egy nagy *Pinus excelsa* (fenyőfa); az út mellett *Bambusa metakae*. Meg se próbálok tovább sorolni a rengeteg fafaját és cserjefélét; száz és száz név következne egymás után. Sok részletet kihagytam a felsőkertből az általam annyira kedvelt *Thujopsis dolobratákat* és szilvafenyőket, *Cephalotaxusok*at."

Hol van Piski és Dédács?

Piski egy szinte elfelejtett helységnév. A köztudatban Sziméria szerepel, kevesen tudják, hogy e település magyar neve Piski. Már 1276-ban említik a helységet. Az erdélyi püspök birtoka volt. Piski egyébként a szabadságharc egyik csatájáról nevezetes. 1849. február 9-én a Sztrigy fölötti piski-hídnál Bem apó serege fényes győzelmet aratott a Puchner tábornok által vezetett császáriakon. A román Simeria a magyar Szent Máriából származik, feltehetően Szűz Mária volt a település védőszentje.

Dédács valamikor falu volt. A múlt században, a vasúti gócpont létrehozásakor alakult Piskitelep várossal ma már teljesen összeépült. A valamikori Dédácsra csupán egy utcanév a Biscaria utca emlékeztet. Ebben a helységben van Erdély egyik legértékesebb, talán legrégebb és legfestőibb egzotikus fa- és cserjegyűjteménye. A park a Maros völgyében, Dévától 10 km-re fekszik, 200 m tengerszint feletti magasságban és 70 hektárnyi területen. A 18. században a Gyulay család különleges növényfajokat telepített

a kertbe, amely a Maros-parti erdő, ősi szilfa és évszázados tölgyekből állt. Később a Marosnémetiben lakó gróf Kuún család tulajdonába került. A birtok lányágon öröklődött tovább: Kuún Irmát, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Fáy Béla vette feleségül. Ekkor kezdődött el a tulajdonképpeni arborétum kialakítása. Mivel nem születtek gyerekei, Fáy Béla sógorának, Máriássy Andor gyerekeire hagyta vagyonát és a birtokot. Az egyik lány, Ella nem ment férjhez, de Klementina férje, Ócskay István azonban nagy előszeretettel és hozzáértéssel fejlesztette az arborétumot 1949-ig. A Kuún, a Fáy és az Ócskay családok más vidékekről, de hasonló éghajlati övezetből hoztak fa- és cserjefajokat (toboztermő, magnóliafajok, bambusz, díszcserjék stb). A park jelenlegi alakja azonban mindenekelőtt Ócskay István szépérzékének tulajdonítható. Ócskay István fia, Ócskay László szerint az arborétum legfigyelemreméltóbb teljesítménye a nagyszámú egzotikus növény, cserje és nemes fa sikeres honosítása, éghajlatunkhoz való szoktatása. A különböző módon beszerzett magvakat még az Ócskay család idején kialakított melegházba ültették. 1949. március 1-én az Ócskay családot Marosvásárhelyre hurcolták kényszerlakhelyre. 50 évig a parkban mostoha körülmények uralkodtak.

A pusztulástól az mentette meg, hogy 1955-ben megalakult az Erdészeti Kutató Intézet, amely ma is működik. A parkot dendrológiai rezervátumnak nyilvánították és évente 50 000 turista látogatja. Több százan keresik fel a faiskolát is, hogy dísznövényeket vásároljanak kertjeikbe. Ezekből a bevételekből fedezik a park fenntartásához szükséges kiadásokat. 251 rendszertani fajt tartottak számon a park növényei között. Habár a kommunizmus idején nem sok lehetőség nyílt a nyugati botanikus kertekkel való együttműködésre, a Piskin dolgozó kutatók lelkiismeretes munkával konzerválták és gyarapították az idetelepített fajokat. Ma 2200 fajta nemesített növényt tartanak számon, a park kertészei, akik 250 botanikus kerttel tartanak fenn állandó kapcsolatot, és az évente megjelenő bemutató katalógusok alapján igyekeznek kicserélni egymás közt a ritkábban előforduló növények magvait. A legjobb kapcsolatuk a francia botanikus kertekkel van, de cseréltek már magokat angol és az óceánon túli intézményekkel is.

Valamikor itt járt Kazinczy Ferenc is

Folytassuk Ócskay Lászlóval kezdett képzeletbeli sétánkat: „A hídtól egyenes út vezet Kazinczy Ferenc kedvenc pihenőhelyéhez. Az erdős részek között tágas, levegős, füves tisztások következnek egymás után. Egy fenyőcsoport mögött egyszer csak feltűnik előttünk egy százesztendősnél is idősebb *Abies homolepis* (ez az egyetlen példány maradt meg). A tisztásokon túl tölgyek következnek, *Bignonia*, *Grataegus* (galagonya), megint *Taxodium distichum* (mocsári ciprus), *Ginkgo biloba* (páfrányfenyő), nyárfák, fűzek, fenyők és paratölgyek.

Eszaknak tartunk, egy kis kiemelkedően kikapaszkodunk, gyönyörű tisztás tárul ki előttünk. A térs tisztáson a tujacsoport mögött cseréptetős kis ház kandikál felénk. A tisztás másik oldalán nagy fák fala zárja el a kilátást: diófa, tulipánfák, fenyők. A fenyőknél megállunk, megtaláltuk, amit kerestünk: a Kazinczy Ferenc-émlékoszlopot.”

Kazinczy Ferenc 1816 nyarán Erdélybe utazott és akkor találkozott a marosnémeti és dedácsi Gyulay-

kúriákban Hunyad megye előkelőségeivel. Későbbi apósa, gróf Török Lajos révén ismerkedett meg gróf Gyulay Ferenc feleségével és így jutott el a dedácsi birtokra. Leveleiben megörökítette ott tartózkodásának élményeit: „...szébb napokat, ha ide nem számolom, amit a szerelem ada, sohasem éltem. ... A hideg Sztrigy (*Sargetia*) dél felé a havasokból siet a völgybe, s a grófné kertje alatt omlik eggyé az itt sebesen elfutó Marossal az erdélyi vizek fejedelmével... Kijövök a szobából, s a grófnét fehér öltözetében, a magányosan látom ülni a Maros szélén, kedvelt fája alatt, míg három barátnéi s a gyermekem a pázsiton játszadoznak. Akkor sebesen futok le a kert ormáról, hogy körükben újra láthassam magamat, s újra éljem életmemek eltűnt szép örömeit.” Szerette volna, hogy látogatásának maradjon emléke. Az óhaja 1881. szeptember 25-én valósult meg, amikor Kuún Irma grófnő, a birtok akkori tulajdonosa, a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat küldöttségével együtt Kazinczy-ünnepélyt rendezett, és a „szent öreg” által kedvelt szilfák árnyékában egy emlékoszlopot avattak fel, amelyen a következő felirat állt: Kazinczy Ferencz / kedvenc helye / 1816

Az oszlop tetején levő kehely ma már nem létezik, és az emlékhelyhez vezető utat is megszüntették, pedig senki oly lelkesen, annyi elragadtatással nem dicsőítette e vidéket, mint Kazinczy:

„Sztrigy és Maros istenei, kiket a gyep szőnyege szólít
Táncra és kiket az agg szilas éje fődöz
És te kies völgy itt sziklás vadoninak ölében,
Melyre a dévai vár orma búsongva nevet,
Vendégetek megyen, ő titeket most lát meg utolszor
Óh! De ti hagyjátok zengeni néha nevet:
És mikor ő ide lép s a víz szélére hanyatlík,
És mikor a szeretett Lotti kiáltja Zsenit
Zúgjátok neki távozik az s messzire, de lelke
Hozzád, élte kegyes anygala, visszasóhajt”

Sétám az arborétumban

A nyáron meglátogattuk a parkot és próbáltuk követni Ócskay László leírását. Szerettem volna megtalálni a Kazinczy emlékoszlopot, ami azonban nem sikerült. Ezért október közepén újra elmentünk és sok fényképet készítettünk, hogy mentsünk valamit az arborétum szépségeiből. Nemcsak az emlékoszlopot kerestük, hanem azt a tíz nagyon ritka növényt is, amelyet a park prospektusa említ: *Abies delavayi* Franch. és *Abies faxomana* (jegenyefenyő), *Acer mono Maxim.* (juhar), *Magnolia virginiana* (virginiai liliomfa), *Platycarya strobilacea* S & Z., *Tillia pallida* Simk. (hárs féle), *Trachycarpus fortunei* (kínai kenderpálma), *Sassa tessellata* Makino & Shibata, *Metasequoia glyptostroboides* Hu et Cheng (szecsuáni mamutfenyő) és *Torreya taxifolia* Arn. (tiszafa féle). Az emlékoszlopot újra elkerültük, de a ritkaságokból lencsevégre kaphattuk az utolsó három. Nem könnyű keresni itt, hiszen a park ösztör akkora, mint a híres kolozsvári botanikus kert!

Már a bejárat közelében feltűnt egy erdőszerű *Juniperus sabina* (nehézszagú boróka) telep. A megtört hajtásoknak erős az illata. Levelei mérgezők. Főzetét magzatelhajtásra használták. Innen ered neve, a legenda szerint a szabin nők gyermektelen lovas amazonok voltak. Továbbhaladva érdekes *Gleditsia tricanthos* és *Gleditsia tricanthos inermis* lepényfákkal találkoztunk, majd egy madárbirset (*Cotoneaster*

splendens) fényképeztünk. Vörös bogyoíróról felismertük a közönséges tiszafát (*Taxus baccata* L.) Erdinkben igen ritka már. Minden része és magja mérges, a vörös magköpeny kivételével, kemény fáját a fafaragók, műbútorasztalosok igen becsülik. Közéleben találtuk rokonát, a kanadai tiszafát (*Taxus canadensis*). Végre láthattam egy addig csak névről ismert cserje, a magyal egyik változatát az *Ilex aquifolium* L. „nigricans”-t. Furcsa termésével tűnt fel a *Koelreuteria paniculata* (bugás csörgőfa), majd a *Cephalotaxus drupacea* túlevelű cserjeféléit fényképeztük le.

A Sasa tesselata hosszú leveleire az egyik tó partján figyeltünk fel, ahol egy japán kertet hoztak létre. Ez volt számomra a park legszebb része. A tavat magas fák szegélyezték, vizét benőtte a békatutaj, de maradt hely egy csoport tavirózsának is. Közéleben találtuk a mocsárciprust (*Taxodium distichum* (L.) Rich), amely mocsarak, mélyen fekvő folyópartok, árterek lakója. A furcsa, bábuforma légzőgyökerek, úgynevezett ciprusbabák fatönkszerű kinövésékként veszik körül a törzset. A mocsárciprus-erdőségek bizonyos földtörténeti korokban az európai barnaszéntepek legfontosabb nyersanyagát szolgáltatták. Amerikai mamutfenyőt nem találtunk, de ráakadtunk ázsiai rokonára a szecsuanai mamutfenyőre (*Metasequoia glyptostroboides* Hu et Cheng), amely a ginkó bilobához hasonlóan, tulajdonképpen élő kővület, amelynek fosszilis elődeit már régen ismerjük. Levélkővületei mindenhol megtalálhatóak, ahol barnaszénet termelnek. Impozáns termetű *Platanus acerifolia*t (juharlevelű platán) fényképezhettünk, majd egy japán vörösfenyőt (*Larix leptolepis*). Számos liliumfa található a parkban, tavasszal ők a sztárok, mi csak a leveleiket csodálhattuk az ernyős liliumfának (*Magnolia tripetala* L.) és rokonainak a *Magnolia susanna*nak, a *Magnolia kobus*nak és a nagylevelű liliumfának (*Magnolia macrophylla*). Tényleg puha kérge van a parafáknak, egymás mellett nőtt a *Phellodendron amurense* és a *Phellodendron chinense*. Pár lépésre diószerű termést találtunk a földön, felette magasodott a *Juglans nigra* L. (fekete dió), amelynek fáját szép rajzolata és színe miatt értékelik. Cserép nélküli kis házra akadtunk. Itt volt valamikor az úgynevezett állatkert és a fácános. A

harmincas évek végén a brádi aranybánya vezetőségének segítségével hozták létre Ócskayék a fácánost abból a célból, hogy elszaporítsák a fácánt Piski környékén, ami akkor sikerült is. Az állatkert pár évvel ezelőtt még működött, már azonban semmi sem maradt belőle, csak az omladozó fedetlen házikó! Kedvtelenül folytattuk sétánkat a kijárat felé tartva. Felfigyeltünk a szivar formájú terméseiről elnevezett szivarfára (*Catalpa bignonioides*), majd egy újabb egzotikus növényre a *Crytomeria japonica*-ra és az addig csak olvasmányokból ismert cserszömörccére (*Cotinus coggygria* „purpurea”). Majdnem félszáz növényt sikerült lefényképezni, azokat, amelyek alakjukkal vagy nevükkel felkeltették a figyelmet. Utoljára egy óriás tuját (*Thuja plicata* Don.) örökítettünk meg és ezzel két órás sétánk végéhez értünk.

Nagy élmény volt, kár azonban, hogy vannak olyan részei a dendrológiai rezervátumnak, amelyről nem gondoskodnak kellőképpen. Ilyen a már említett állatkert, amelyre biztos lenne igény a park fiatalabb látogatói részéről. Nem sikerült bejárni csak egy kis részét az arborétumnak. A Maros közepében egyes fűz- és nyárfa ligetek alakítják át a homokos alluviális talajt. A túlsó parton egykor volt egy véderdősáv, de a felelőtlen emberek és a viharok miatt a partot ma már nem védi semmi. A folyó nagy sodrásával egyre mélyítette medrét, és így a talajvíz is legalább 2-3 méterrel süllyedt. A növények nem bírják szárazságot, a ház melletti kút pedig nyáron kiapad. A másik gondot a gyakori áradások képezik. Igaz, hogy ilyenkor feldúsul a talaj, a fiatal növényeknek azonban sokszor megárt, ha huzamosabb ideig maradnak víz alatt. Egy másik gond, hogy elszaporodott az amerikai juhar, az akác és a kanadai szőlő, kiszorítva egyes érzékenyebb fajokat. Sok helyen a gaz ellepte a nemes növényeket, a díszfák is csak vadon, gondozatlanul nőnek, a sétányok el vannak hanyagolva.

Sürgősen utána kellene nézni, hogyan lehetne változtatni a helyzeten. A természetnek szépségeit nem örökségbe kaptuk, hanem megőrzés végett és szépítésre a jövő nemzedék számára.

MOLNÁR TÜNDE

Nicolae N. Mihăileanu, a matematikus

(1912–1998)

Nicolae Mihăileanu a román matematika kiemelkedő képviselője. Munkássága megismerésre érdemes, példaként állítható a jövő nemzedéke elé. Konstancán született, a Mircea cel Bătrân líceumban végezte elemi és középiskolai tanulmányait, majd a bukaresti egyetemen szerzett 1935-ben diplomát matematikából. Már a középiskolában kitűnt matematikai tehetségével, a temesvári *Revista Matematică* példáit egytől-egyig megoldotta. 1930-tól levelezője lett a bukaresti *Gazeta Matematică*nak, ahol a szerkesztők érdekesebb megoldásait is közölték már, ami önbizalmat adott neki. Egyetemi évei alatt egyre több matematikai folyóirattal tartott kapcsolatot,

eredeti feladatokat is küldött be közlésre. Később egy időben szerkesztője vagy főszerkesztője volt egyes szakfolyóiratoknak, mint a *Gazeta Matematică*, *Pitagora*, *Pozitiva* és másoknak.

N. Mihăileanu 1935-től különböző középiskolákban tanított, majd a bukaresti Műszaki Egyetem tanársegéde lett. 1949-ben doktorált, majd a temesvári Műszaki Egyetem és a Tanárképző Főiskola professzora lett, 1959-től 1973-as nyugdíjazásáig a Bukaresti Tudományegyetem geometria tanszékének vezető professzora. Életéről és munkásságáról több forrás áll rendelkezésre. Sajátkezűleg írt önéletrajzát a kezében tartom. Egykori tanítványa, Ioan St. Mușat

elemzi és összegzi a N. Mihăileanu: Teme de matematică, alfa și beta című posztumusz kiadott könyvének előszavában, de az érdeklődő bőven talál adatot a Román matematikatörténet 3. kötetében.

Úgy kerültem kapcsolatba vele, hogy nagy érdeklődést tanúsított az országban folyó matematikai élet alakulása iránt, beleértve a középiskolákban és a kolozsvári egyetemen folyó tevékenységet, ahol én is tanítottam. 1966-tól kezdődően haláláig 43 levelet írt nekem, ezeket kegyelettel őrzöm. Személyesen is nem egyszer találkoztunk, ha Bukarestben jártam főleg az Egyetemiek Házában.

Abban az időben a tanügy-minisztérium egy kollektívája anyagot kezdett gyűjteni az oktatás történetéről. Mihăileanu tudta, hogy nekem sok anyagom van a felekezeti iskolákról, s javasolta, hogy állítsak össze ezekről egy erdélyi vonatkozású monográfiát. A kollektíva három kötet tervét készítette el, engem arra buzdított, hogy másokat is szervezzek be. A három kötet függelékeként Mihăileanu javasolta, hogy szakonként csoportosított rövidebb lélegzetű tanulmányokból álló köteteket állítsunk össze Miscellanea címmel, melyet aztán időszaki közlönyé szeretett volna fejleszteni a matematikaoktatás történetéről. „Az egész világ mintha aludnék, ha a matematikatörténetről hall” – panaszolja levelében. Panaszodik aztán lusta kollégákra, nyomdára, mert a szekrényében hevernek a dolgozatok.

1972-ben a Matematikai Társaság nevében meghívott Botosani-ba az első matematikatörténeti tanácskozásra, amelyet ő szervezett, s az ott elhangzott előadásokat is sikerült megjelentetnie. Kedvesen írja, hogy 1975 nyarán hallotta, hogy matematikatörténeti könyvem jelent meg, de azt még pult alatt sem látta Bukarestben. „Kvittek vagyunk” – írja, mert ő is írt egy könyvet, amiről nem tudja, hogy eljutott-e Kolozsvárra, mert még a bukarestiek sem nagyon látták.

1977 végén arra kért, hogy az I. Teodorescu akadémikussal együtt szerkesztett könyvéhez adatokat küldjek, mivel saját bevallása szerint nem ismeri az ország területén élt és tevékenykedett régi német és magyar kollégákat. Mihăileanu tudta, hogy az erdélyi felekezeti iskolák tanáraitól készülök tanulmányt írni. Becsületbeli kérdésnek érezte, hogy hozzám fordulva felemlegesse egy professzortársa esetét, akinek a könyve hamarabb megjelent, mint akitől az adatokat kérte, s úgy nézett ki, mintha eltulajdonította volna, bár hivatkozott a forrásra. Én természetesen, mint korábban is, készséggel teljesítettem a kérését.

Így jöttek és mentek a levelek, adatokat, dokumentumokat kért az erdélyi matematikaoktatásról, megjelent könyvekkel és neves tanárokkal kapcsolatban. Felrója a kiadóknak, hogy nem érdeklí más csak a sport és az irodalom, az igazi szellemi munka elfecsérlődik, a matematikatörténetről kijelentik, hogy nincsen iránta érdeklődés.

1980-ban szomorúan írja, hogy a matematika története második kötetének megjelenése nagyon elhúzódik. Azért érdeklődik a kolozsvári kollégák iránt, sajnálja, hogy csak késve tudta meg Radó halálát. Tépelődik, foglalkoztatja az összegyűjtött dokumentumok után, mintha előre megérezte volna, hogy halála után senki sem fog törődni velük, a szemétkerülnek. Aminthogy úgy is történt, de ezt már a lányától tudtam meg.

Dr. Török Zoltán – geológia professzor

Az elmúlás gondolata foglalkoztatta, arról ír, hogy mindnyájunkkal kialszik egy egész világ. Közben azért kérdez, az érdeklődő tudós nem tagadja meg önmagát. Gh. Mihoc akadémikus megbízta, hogy A. Wald matematikussal kapcsolatban kiegészítő adatokért forduljon hozzám, aki könnyebben utána tud nézni Wald Kolozsvárt töltött éveinek, tanulmányainak. Szerencsémnek tekintem, hogy sikerült Abraham Wald életrajzát nagyon sok hiteles adattal kiegészíteni. Még életben találtam volt hegedűtanárát is, Lakatos Istvánt, aki bejáratos lévén Waldékhoz, több érdekes és megbízható leírással segített.

Mihăileanu 1979-ben nyugdíjba ment, csalódása, keserűsége érződik, amikor arról panaszkodik, hogy a geometria és a matematikatörténet senkit sem érdekel. Az öregség velejárója a pénztelenség, nem tud megvenni egy újságot, egy könyvet, minden pénzét felemésztik a költségek, a drága élelem, s a kiadási lehetőségek is nagyon beszűkültek. Szerette volna kiadni kéziratának bár egy részét, de pénz híján nagyon nehezen ment. A matematikaoktatás története Romániában 1948-ig című nagy kézírata megjelentetéséhez könyveit is kezdte eladogatni. Ehhez a munkájához kér erdélyi vonatkozású adatokat, kiegészítéseket, pontosításokat, örömmel és megelégedéssel nyugtázza, hogy kérésének eleget is tettem.

1996-ban sikerült saját költségén kiadni Geometria című munkáját, amelyet élete nagy megvalósításának érzett, ám mint írja, kétféle millióba került neki ez a szórakozás. Aztán panaszkodik, hogy sokat betegeskedett, nemsokára meg is halt.

Mihăileanu minden évben március 21-én felköszöntött. Amikor 80 éves voltam akkor is, s kezdte számba venni a 80 éves matematikus kollégákat. „Mit szól hozzá, Tóth uram, amikor arra gondol, hogy milyen kevesen maradtunk? Engem szórakoztat. Nagyon érdekes arra gondolni, hogy pár év múlva már csak egy emlék vagy... Szeszélyes játék ez. Fáj nekem, amikor nálunknál fiatalabbak kidőlnek.”

Embernek és tudósnak is nagy volt Nicolae N. Mihăileanu. Odaadó, szenvedélyes munkaszeretete, melyet a matematikai tudományok művelésében élt ki, igen nagyra értékelhető szolgálatot jelentettek a román művelődéstörténetek.

T. TÓTH SÁNDOR